

K 81
3-91

ПІҢУ-ӨҢӨ

I-СТУПЕНЬ-ШКОЛАЫН-ВЕЛӨТЧЫГЛӨ

КОМІ-ГРАМАТИКА

ОҢҢА-ЛУКӨН

(Коми грамматика, I ч.)

СССР-са-јөззеслөн Шөріо-ыга-леған-ін
Мәскуа, 1928-во.

ПІҢҮ-ӨҢӨ

І-СТУПЕНҢ-ШКОЛАЫН-ВЕЛӨТЧІСЛӨ

КОМИ-ГРАМАТИКА

ОЗҰА-ЈУКӨН

(Коми грамматика, 1 ч.)

Учөт-школаын-велөтчыны лезома Государственней-Учоней-
-Совет-Научно-Педагогическей-Сектсijaон

СССР-са-jөззеслөн Шөріс-ыга-лезан-ін
Мәскуа, 1928-во

Главлит № А—15020

Тираж 3.000 экз.

Заказ № 1350

КЫВВОҢ.

Первој - кыга - мијан комі - пермјак - кыв - вылын петіс 1922-воѳ. Сысаң ѳнѳз уна-һі гижѳмыс ѳті-мѳді ѳкеіс. Но-вајѳ-жѳ виѳѳтамѳ, кыщѳма ми гижам: ѳтік етаѳ, мѳдік сіѳ, кујімѳт ешпѳ кызкѳ ас-мознас. Ѳтлаын-кѳ, — тѳлк-абу.

Быщѳмика мѳјмусаң школаѳ пыріс комі-кыв. Челаѳ велѳтчѳны коміѳн: лыѳѳѳны, гижѳны. А зар-керам-кѳ, кыз һіѳа гижѳны, һе осудѳтѳмѳн, оз поѳ киѳ бостны.

Мыла сіѳа сіѳ?

— да сіѳѳн, штѳ велѳтисеес асныс оз куѳѳ гижны.

Мыла?

— да кыгаес гижѳмас—ѳс петѳ, кінлѳ кыз јурѳ пырѳма, сіѳ і гижѳма.

Мыла?

— да ѳнѳз мијан-кыв-вылын ез вѳв граматика, кѳда-сѳрти-бы поѳіс ѳтмозѳн гижны.

Грамаѳика мијанлѳ колантор, кыз һаң. Сытѳг гижіс-лыѳѳіс-морт китѳм, кѳрталѳм.

Міѳѳ асным етѳ быѳѳс тѳѳамѳ, пыр сы-выліс сорһі-тамѳ, да һевна-сајын ѳелѳыс: грамаѳикатѳ-гижіс-мортыт пыр оз адѳіс. Со шуѳһы:

— „Ѳј, зонка, ме-пѳ һем ог тѳѳ, велѳтчытѳм-морт ме. Грамаѳикатѳ-пѳ гижны колѳ ыѳѳыт-учонеј-мортлѳ—лингвист-лѳ. А мијанкоѳлѳ һем і јур сујны“.

Сіѳ со ѳнѳз і кыссіс тајѳѳѳѳ. Сіѳі ѳнѳз і гижім, кінлѳ кыз јурѳ пырѳ.

Таѳо арнас СССР-са-јѳззеслѳн Шѳрса-һыга-леѳан-ін-саң щѳктісны меным гижны комі-пермјатскеј-гижѳт-вылын грамаѳика. Ме перво пыксікоѳ. Сесеа адѳа, бостісѳт һекін абу, дај Окр. ІНО потокајтны пондіс,—бості. Бості і гижі!..

Ме абу учонеј-морт. Ме сетщѡм-жѡ кулѡм-пѡвса комі-
-рјадовеј-морт. Лингвистика ње пыдына ње паскыта ог тѡд.
Гіжі, ас мыј лоас, сіја і ло. Гашкѡ (поді) кін і осу-
ѡітас, кін і відас. Но да мед. Менам ѡелѡ керѡма, бер-
гѡтны лѡѡ сор. ѡонпуктіелѡ сіјѡ ѡонавны, ошкісіелѡ—ош-
кыны, кулітіелѡ—кулітны.

А поді, кін быщѡм-морт петас, лыѡѡас-керас, гѡгѡр-
воас (вежѡртас) да ачыс мыјкѡ менам-ужѡ соѡтас.
Віѡѡтан-кѡ, воіс-мѡдіс віл-граматіка петас, бур да быщѡм,
ње етатщѡм.

Мед ліш тујыс керѡма, ужыт сы-вывті шылгас-ні!..

Піѡу-ѡњѡ.

§ 1. ГОРҢЫ. ГОРҢЫКУҢА. КЫВ.

Адзё орсіс-каҥ чераҥос. Чераҥ кыз-кы-
нёма. Панё аслыс вез. Каҥ лапанас коса-
ліс чераҥ-вез. Чераҥ усіс.

Кін етё адзылёма да вісталё? А верміс-ја-бы каҥ етё
віставны?

Мыј каҥ оз вермы керны, а морт вермё?

Кывзё, кыз велөтіснит лыддё ета вісталёмсё. Пјат-
налё, кыныміс велөтіс лыддытөн сувтышлас. Мыј су-
лалё кыгаын быд-сувтыштан-інас?

Кывзё, кыз чут-озын (точка-озын) лажмалыштё (кызамё)
гөлөс. Сің-кё, кыным-торјё торјасё ета-горҢыс? Быд-тор-
-бёрын сувтөтёма точка. Ета торрес шугёны **горҢи-
куҗаезён**.

Турјё-ја горҢыкуҗаесё торјөтны поснитжык торрезё?
Оз-ја турј быд-кыв-бёрын сувтыштны? А кыв-торјас-кё мјё
сувтыштам, вежортам мыјкё, огё? Лыддё, кыным-кыв мед-
-оҗа-горҢыкуҗаас, мөдас, кујімөтас, быд-горҢиас?

|| **ГорҢи аркмё горҢыкуҗаезіс. ГорҢыкуҗаез арк-
мёны кыввезіс.** ||

Торјөтлө ета-горҢисё горҢыкуҗаез да кыввез-вылө:

**Ајөкајісвөрөлыјассетчінунауруркучікву-
заласменымбоастасгөсҥеч.**

Гіжө аҥыт кык-кывја, кујім-кывја, ҥоль-кывја, віт-кывја-
-горҢыкуҗаез.

Бостō лыддан-кыгаис кыщōмкō висталōм (кыщōмō велōтисныт висталас) да гижō асланыт тетраддезō. Гижōм-бōрын лыддō, кыным-сорныкуза быдсōныс. Кыным-кыв мед-оцца-сорныкузаас, мōдас, кужимōтас, быдōнас отлайн?

§ 2. ШЫПАСЧУКӦР.

Шыпассез.

Шыпассез.

Шыпассез.

Ыжытōе, учōтōе.

Ыжытōе, учōтōе.

Ыжытōе, учōтōе.

Анфалит *Молодые*

А	а	Ӑ	ӑ	П	п
Б	б	І	і	Р	р
В	в	Ј	ј	С	с
Г	г	К	к	С	с
д	д	Л	л	Т	т
Ѡ	ѡ	Љ	љ	Ѧ	ѧ
Е	е	М	м	У	у
Ж	ж	Н	н	Ч	ч
Ж	ж	Њ	њ	Ш	ш
З	з	О	о	Щ	щ
Ӣ	ӣ	Ӧ	ӧ	Ы	ы

Кыным шыпас быдсёныс шыпасчукорас?
Ҟимтö i гижö быд-шыпассö шыпасчукорс.
Ed вунöтö нылиг öта-мöд-бöрын-мунöмсö.

Гижö естиг паскөм-Ҟиммесö да бöрjö нijö шыпасчукор-
-сöртi:

jöрнös, вешјан, јы, шабур, дубас, пас,
котi, пiмi, Ҟинкөм, сарапан, тулун, Ҟипун,
чышјан.

Кыщөм шыпассез-вылö ез адҗисö естөн кыввез?

Гижö ета-кыввесö да сүвтöтлö шыпасчукор-сöртi (вi-
җöтö мöдiк-шыпассез-вылö, кујимöттез-вылö, с. в.).

Петук, поре, пон, паң, поз, пiла, плеш,
плашшi, пiлөм, пу, пiҗ, пур, пырöт, пороз,
пошта, пaјла.

Вiр, вөр, вар, вор, вартан ворота, вöv,
вадөр.

Са, самовар, сакар, сој, сај, сур, сöп.
Рака, рама, рак, рөм, рiс, рас, рыс.

§ 3. ТОЧКА. ЫҖЫД-ШЫПАС.

Колулөн вiстaлөм.

Окота лoас Колулö вiстaлөм гижны. Пондас кошшыны
вiстaлөм-јур. Оз пет Ҟем сылөн. Адҗас керкујур-вылиг
чавканöс.

— „Чавкан-јылиг“, шуö: „гiжа“.

Пондөтчас гижны. Чавкан лебтiсас да лебҗас. Лöгасас
Колу i нырувтас вашкö:

— „А готакi гiжа“.

„Міжан керку учот. Быдсёныс кујім օшын. Өт пельёсас гор. Латтан-сор-вылын օшалё јөрнёс. Ме пукала օтнам. Өтöрын лым усё. Порој меным велётчыны дыш. Ме օд-дөн лубіта рісујтны. Лубіта картынаез візётны. Керны мёда ешпё сарган. Вот чожа ыжыт лоа. Понда велётчыны машинаес керны“.

Кољу лыддас асеіс вісталём. Сіја օд-дөн сылё сёлём-ві лоас.

Лыддё ета-вістліс мед-о́зза-стрёкасё точкаёз, Тујё-ја сувтны лыддытөн:

Окота-бёрын?

Окота лоас-бёрын?

Окота лоас Кољулё-бёрын?

Окота лоас Кољулё вісталём-бёрын?

Окота лоас Кољулё вісталём гіжны-бёрын?

Кёда ета 5 стрёкаын вісталёмыс быдса, вежёртана?

Лыддё ешпё о́злаң кынымкё быдсён вісталём кыв. Кытё колё сувтё.

Кывзё, көр лыддытөн шыныт овлё кызжык: мед-о́зза кывсё шутён, алі мед-бёрјасё?

Кыщём-пасён пасјасё сулыштан-іныс, кытён шыныт тіјан кызжык кывсё?

Кыныміс лоё сувтышлыны Кољу гіжём вістын?

Візётё, ладнё-ја Кољу аслас вісталёмё сувтётлём чут-тез (точкаез)?

Кыщём-шыпас Кољу пасјалёма (гіжёма) быд-точка-бёрын?

Чулаліс гожум.

Чулаліс гожум. Колісё шоныт луннез. Оз мытчас шон-ді. Јенеж (нобо) сажөвтчёма сөд-кымөррез сажё. Пёлтё кёчыт төв. Віз-вылын коёмёма зоріз. Корја пуезлөн кіе-ёма кор. Лунтыр шывгё посні зер. Кај-пётка табунаёё лебзыны сарізё. Гёгөр пёрём руд рёмё і гажтём.

Лыддө ета-висталомсө сүвтыштлөмөн быд точка-бөрын. Вичдөтө, кыщом-шыпас пасјалөма быд-точка-бөрын. Ета-шыпассес шүөһы „ыжыт-шыпассезөн, а мукөдыс—учөт-шыпассезөн.

Гожумсө ыб-вылын.

Муна межаөт. Гөгөрам абу һекін јур-вевдөрөттам вылына ветлөһы кымөррез тыра-су-тылөһпез быщөма коп-расөһы (мышкырасөһы) су-шөрсан җарјалөһы лөз-җоріҗ-оккез вот веж-турун-шөрын јурсө лептөма сөрачача сы-вылын җінгө каттисө мош гөгөрөһам перыта лебалөһы быд рөма бабыллез вылын-вылын јенежын (һөбоһын) кылө җулҗө ыбшар долыта моросыт долалө паскыт ыб-шөрын гожумсө.

Лыддө ета-висталөмсө. Мыј тјанөс естөн соралө, оз сет быщөміка лыддыһы? Кывзө, кытөн шыһыт лыдды-төн важмалө (кызамө), сетчө сүвтөтө точка. А точка-бөрын кыщом-шыпас пасјисө?

Тетраддөз-вылө-гіҗтөн сүвтөтлө точкаез. Точка-бөрын гіҗө ыжыт-шыпас.

Васіл-школьһік.

Лөз-југыт сажміс Васіл. Оз үҗөт сіјө. Талун сіја кәјө школаө. Гормыһы оз туј. Чожа Васіл четчөвтис оһпае-выліс. Перыта пондіс көмасны-пастасны. Термасө Васіл, даҗе сојһы оз јешты. Көсјисөма сы-ордө школаө-кајтөн кежавһы товарһ—Кудымов Јогор. Оз вичис сіјө Васіл. Оһнас Јогортөг кәјө школаө. Гажа-сөлөмөн пырө Васіл школаө. Сіјө татөн вичисө виль-олан.

Һуждөтө ета-висталөмсө.

Абу-ја ета-висталөмыһ ыжыт-шыпаса-кыввез, көдна сулалөһы сорһікуҗа-шөрас? Бөрјө һіјө јанө.

Прімеррез.

Понным міжан бусеј. Нимыс сылөн Буско. Менам нѣмѡ Кола. Ме тенѡ кола. Меным Пола сетіс кнѣга. Ваыс зер-бѡрын полѣла. Міжан Шарік быглаліс жоҗын шарік. Каңным міжан мургіс. Сылөн нѣмыс Мургіс.

Адзѡ ета-горнѣкузѣезіс ѡткоѡ-шуана-кыввесѡ. Ѳтмоз-ја нѣјѡ гѣжѡма? Мыла ѡтіккес ыҗыд-шыпасаѡс, а мѡдіккес учѡт-шыпасаѡс?

Гѣжѡ кынымкѡ-горнѣкузѣ, мед шѡрас лоасѡ морт-нѣм-мез да пода-нѣммез.

Гѣжѡ пон-нѣм, каң-нѣм, вѡв-нѣм да с. ѡз.

§ 4. ЈУАЛАН, ВІСТАЛАН, ГОРѲТАН ГОРНѣКУЗѣЕЗ.

Ме каја нардомѡ.	Те он-ја кај нардомѡ?	Те он кај нардомѡ!
Сѣја четчѡ ѡз.	Мыла те он четчы?	Четчы чѡжжык!
Сѣја меным отсаліс.	Те меным он-ја отсав?	Но і быщѡма те меным отсалін!
Вѡлі козула (звездаа) сѡстѡм-ѡј.	Ојыс-нѡ козула вѡлі?	Кыщѡм-козула да сѡстѡм ојыс!
Ѳддѡн вѡлі гажтѡм.	Абу-ја-пѡ гажтѡм вѡлѡма?	Ој, кыщѡм-ед гажтѡм!
Мѣјѡ мунамѡ-нѣ.	Оз-ја ков мунны-нѣ?	Колѡ мунны-нѣ!
Ѳні кујім час.	Кынымѡт ѡні час?	да-ед кујімѡт час-нѣ!
Ме вајі теныт кнѣга.	Те кнѣгасѡ меным вајін ен?	Бѡра-тај те кнѣгасѡ вајін!
Нѣја мунісѡ-нѣ.	Нѣја-інѡ кѡр муннѡмаѡс?	Ак-те, нѣја-тај муннѡмаѡс-нѣ!
Празнѣк ме радѣјта.	Те он-ја радѣјт празнѣксѡ?	Вот ета празнѣк, дак празнѣк!
Ме сормѡтча.	Мыла-інѡ сормѡтчан?	Сормѡтчѡмат-тај!

Откода-гөллөсөн-ја шуатö ета-сорныкузаесö быдөн стол-
бікесі? Щöщötö гөллөснйтö кујимнан столбікыс-дорын.

Кыщөм-гөллөсөн (кызжыкөн алы вöснйтжыкөн) тіјö шуа-
тö мөдік-столбікесі сорныкузаесö?

Кыщөм-кыввез отсалöны тіјанлö жуавны?

Кыщөм-пас сувтötчö жуасан-сорныкуза-бöрас?

Кыщөм-гөллөсөн (кызжыкөн алы вöснйтжыкөн) тіјö шуа-
тö сорныкузаесö кујимöt столбікесі?

Кыщөм-кыввез міјан öта-мөд-коласын отсалöны вистав-
ны сөлөм-гаж, сөлөм-лөг, зубыт, тöждісөм да с. оз.?

Кыщөм-пас пасјісö горöтан-сорныкуза-бöрын?

Кыщөм-пас пасјісö висталан-сорныкуза-бöрын?

думајтö да висталö кынымкö висталана, жуасана да
горöтана-сорныкузаес.

Висталан-сорныкуза-бöрын пасјісö чут; жуалан-сор-
ныкуза-бöрын — жуасан-пас, а горöтан-бöрын — го-
рöтан-пас.

Гeda.

— „Мыј тенат, гeda, сіннет пыр бөрдöны?“

— „Пöріс-поніс, нучок“.

— „Мыј тенат, гeda, чуңнет кыз кураннез, ңекөр озö
вескавлö?“

— „Уж-поніс, нучок. Кыз гөрі пыр му, кыз ыцкі
пыр турун, кыз вунді ңаң чарлаөн, сіз і позалісö менам
чуңнезö: öні он і вескöt“.

— „А мыј тенат, гeda, спінайт горба?“

— „Уж-поніс, нучок, вынсötчөм-поніс. Гöрыт да косаыт
пыр кусінтісö да век-кежö і горбылтісö: öні он і вескöt“.

Лыддö естіс сорныкузаесö, көднаөн нучок жуасö гedyс-
ліс. Кыщөм ны-бöрын чуттујö пас пасјалöма?

Лыддö ета-вистсö да гөллөснаныт висталö—кытөн нучок
жуасö, кытөн гedyс вистасö.

Бөрјö вистесіс быдөн жуасансö і сувтötлö коңеччезас
жолан-пас.

Пантасём.

— „О-о-о! Степан, здорово! Кысаң те локтан?“

— „Но, Сеңу-тај вёлёма! Заводсаң локта, ужалансаң. А те-інө кытчө?“

— „Ме Перемө, деңга шедтыны-жө муна“.

— „Перемө? Ен-жө-ны, деңина, коккетө вес нөјит! Сет-чин мјанкодът тыр тапкөма. Мун лущце Кічөв-заводө, кысаң і ме локта“.

— „Но! А ме-тај-нө чажті мөд-нож: міга нағте Перемат адзісөжык ужыт. Ковсас, тыдалө, мунны мөдөрө“.

Сің сорнітісө кык-сусөд мунан-локтан-куз-туј-понын.

Бөрјө ета-вістіе горөтан-сорнікузаесө.

Мыј пасјөма ны-бөрын?

Бөрјө жуасан-сорнікузаесө. Мыј пасјалөма ны-бөрын?

Бөрјө вісталан-сорнікузаесө. Мыј пасјалөма ны-бөрын?

думајтө асныт кынымкө-горөтан-сорнікуза да пасјалө бөрас колан-пас.

думајтө кынымкө-жуалан-сорнікуза да пасјалө бөрас колан-пас.

думајтө кынымкө-вісталан-сорнікуза да пасјалө бөрас колан-пас.

Загадка. Жожулын ош-лап.

§ 5. ШЫ да ШЫПАС.

ЛІТАНА-ШЫЕЗ, ЛІТАНТӨМ-ШЫЕЗ.

Өсіп да Гріша вермасөны—көдныс вермас сөкытжык-кыв шуны. Поэө-пө шуны і вежөрттөм кыввез, мед токо сөкытөс вөлісө.

Өсіп шуө: „Ауы“.

Гріша — „Брт“.

Өсіп — „Ауыө“.

Гріша — „Брте“.

Өсіп — „Ауыдо“.
Гріша — „Брытск“.
Өсіп — „Ауыдоо“.
Гріша — „Бртект“.

Етаса сөкытжык кыввесö езö-ны кужö шуны.

Мыжөн сөкытöс Өсіплөн-кыввес? Мыж өмныт керö Өсіплис-кыввесö-шуикөн? Оста алы пöдана сја? Пöднаслö-жа һедыр-кежö көт? Мыжөн-нö сөкытöс Грішалөн-кыввес? Мыж өмныт керö һижö шуикөн? Оста алы пöдана сја? Ос-сылö-жа һедыр-кежö көт? Öтлаалö Өсіплис мед-куч-кывсö Гріша мед-куч-кывкөт? Горһитикас кыввесö шутөн өмныт мыж керö?

Визöтö öтамöд-вылö, мыж керö өмныт со-кущöм кыввез шуикөн: „баба“, „пыжа“, „муна“, „тенö“. Кынымис өмныт пасковлö? Кынымис пöднаслö. Сіз-кö, мыжөн сөкытöс кыввез Өсіплөн да Грішалөн? Кыщöм шыез чукөртöма Өсіплөн? Кыщöмс чукөртöма Грішаыс? Edö вунöтö, озза-шыез—Грішалөн—шусöны „житана“-шыезөн, а Өсіплөн—„житантöм“-шыезөн. Шуö асныт Өсіп-код-кыввез. Шуö Гріша-код-кыввез. Кöд-пöлс кылыс-инö сөкытжык? Житана-шыес, алы житöдтöм-шыес кокһытжыкöс? Мортытлö кi алы кокжонжыка колö?

Горһи-тај, шуим, аркмö кыввезис, а кыввес аркмö-ны шыезис..

Шы пасјисö (гјисö) шыпасөн.

Кыным мјан быдсöныс шыпас?

Житана-шыес: а, е, і, о, ö, у, ы.

Житантöм-шыес: б, в, г, д, ђ, ж, ж, з, з, з, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, с, т, т, ч, ш, щ.

Кіон-гіжана-шыпасчукор.

Аа, Ёё, Вв, Гг, Аа,

Аа, Ее, Мм, Мм, Ээ,

Ээ, Ёё, Гг, Гг, Кк,

Лл, Лл, Мм, Нн,

Нн, Оо, Оо, Тт, Тт,

Сс, Сс, Тт, Тт, Уу,

Уу, Уу, Уу, Уу.

§ 6. ГОРА ШЫЕЗ, ГУГА ШЫЕЗ.

Прімеррез.

Бобö—попö, гыа—кыа, зі—сі, гу—ку,
біыс—піыс, ді—ті, гыж—кыш, гөс—көс,
гөг—көк, көз—көс, көз—көч, еуз—еуе,
уза—уса, чірја—чірја, Надук—Катук.

Кывзö, мыжөн абу öткөдöс кыввес „бобö“ да „попö“. Кöда-кылыс горажык? Шуö кыкнан кывсö гусөңикөн (ваш-көмөн). Ета-кыввес мыжөнкө жансалöны озö öта-мөд-кола-сын? Шуö „попö“-кывсö кык-моз: горөн да гусөн. Кыщöм-шыез вежөны (öтмозкода кылöны)? Кыщöм шыез оз вежө? Түжö алы оз куш „п“-шысö торжөн (житана-шытöг) ыжыт-горөн шуны? Ноко шуö! Аркмө-оз? Öнi шуö „бобö“ ыжыт-гөлдөсөн да гусөн. Кыщöм-шыез вежөны горөн-гусөн шуикас? Позö „б“-шысö шуны гусөн? Сиз-кө „п“-шытö оз поз ыжыт-горөн шуны, а „б“-шытö позö. Öддөн сорнөтикö мижö пыр сижö ыжыт-горөн шуам. Öнi вiеталö, мыла „бобö“-кылыс горажык „попö“-кылысса? Кошшö öнi мукöд-кыввезсiс гусөн-шуана-кыввесö. Кошшö гусөн-шуана-шы-код-десö, мед көднiжö горөн позас шуны. Ed вунöтö: оза-шыез шубöны гора-шыезөн, а бöрiсөс—гуса-шыезөн.

Кыным-гөз гора-гуса-шы сурö ета-кыввезсiс?

Шуö горөн: зззз—сссс, жжжж—шшшш, зззз—сссс,
бббб—пппп, гггг—кккк, дддд—тттт, жжжж—щщщ, дддд
—тттт, зззз—чччч.

Көд-нө позö шуны горөн? Көд-нө оз поз? Ета гора-шыезса емöс алы абуöс-нө ешшö мөд-код-гора-шыез? Житана-шыез-нө гораöс абу? Кошшö шыпас-чукөрсiс житан-төм-шыез-коласiс гора-шыез. „з“ гора алы гуса шы? Кыщöм гуса-шы сы-код ем? Гораöс алы гусаöс ета-житан-төм-шыес: р, л, ль, нь, н, j, в. Ны-код гуса-шыес емöс-абу комi-кылын?

Житана-шыес быдöс гора-шы.

Житантөм-шыес кык-пөлдөс—гора-да гуса: з—с, г—к,
м, j, р, с. оз.

Каща, каща.

Каща, каща кош-кощ!..
Тури помечѡ корѡ.
Кѡјин кер кыскалѡ.
Ош керку лебтѡ.
Кыр ѡшын піскѡтѡ.
Петук жѡж чышкѡ.
Бала гор вартѡ.
Суѣ пожнасѡ.
Кѡч кѡвѡм пѡжалѡ.
Ур бѡ вѡѡ.
Руч дѡра кыѡ.
Ѳбедѡјтны пондасѡ да
Шыд-тастѡас торокан пырас.—
Быдѡнныс пышпшасѡ.

Ета - вѡсталѡмсѡ гѡѡ да гуса-јѡтантѡм-шысѡ улысаньыс кырлалѡ.

Ета-кыввез-сѡртѡ аснѡт лѡсѡтѡ сорнѡкуѡаез:
наѡ, сѡр, нур, сар, вур, кор, гор, зѡр, чѡр,
зор, сор зорѡд, соровт.

Вѡсталѡ, кытѡн естѡн гора-шыес, гуса-шыес?
Чѡжа-шуан-сорнѡ: Кык зыр тыр вѡв-зѡр-тѡвѡѡр.

§ 7. ѲТПЫРѲН-ШУАНА да НУЖѲТАНА-ШЫЕЗ.

Кс-кс-кссс!... Кс-кс-кссс!... Тѡнѡнѡн!...
Прррр!... Тррррр!...

Кѡр тѡѡ етѡтѡм кыввесѡ шувлатѡ? Кыѡ тѡѡ каѡѡс кытсалатѡ? Кыным јѡтантѡм-шыѡ аркмѡны етѡтѡм кыввесѡ? Кѡда шыѡс женѡт, кѡда куѡ? Ноко бергѡтѡ ета-кыввесѡ: „кс“-туѡас шуѡ „ск“, „ѡѡ“-туѡас—„ѡѡ“ да с. ѡѡ. Ѳнѡ вермѡт ѡѡ бергѡтѡм-шыесѡ нѡужѡтѡмѡн шуны? Мыѡа ѡз аркмы? Быд-јѡтана-шыесѡ пѡѡ ѡз нѡужѡтѡмѡн шуны? Кош-шѡ ета-кыввезѡс шыѡз, кѡднѡ нѡужѡтны ѡз пѡѡ. Етѡтѡм-шыес шуѡны ѡтпырѡн-шуана-шыѡзѡн.

Кошшö һужöтана-шыез. Кошшö шыпасчукörie јитан-
тöм-шыез. Бөрјö öтпырөн-шуана-шыесö, һужöтана-шыесö.
Сіз-кö:

Јитантöм-шыес овлöны öтпырөн-шуанаöе да һужöтанаöе.

Öтпырөн-шуана-шыес:

ж, з, щ, ч, б, г, д, ö, к, п, т, ь.

Һужöтана-шыес:

ж, з, ш, ö, в, э, ј, л, љ, м, н, һ, р, с.

Јитана-шыес—быдöнныс һужöтана-шыез:

а, о, у, е, і, ы, ö.

Жыж.

— „Жыж, жыж, кытчö ветлін?“

— „Гуљу гојны ветлі—

Винди.

Ва јуі—

Пољди.

Гор-вылö кајі—

Бокö сотіс.

Гöбеч-вылö четчöвті—

Кокö желласіс.

Улö четчöвті—

Кокö чегіс.

Пу-кок кері—

Сіеміс.

Лы (коска)-кок кері—

Пон гојіс.

Із-кок кері—

Орсікөн потіс.

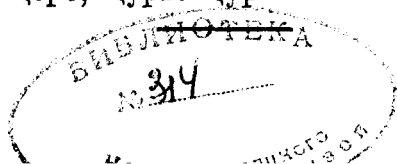
Кöрт-кок кері—

Јör-вылö четчöвті,

„Жыж, жыж“ шуі.

Бөрјö ета-віетіс öтпырөн-шуана да һужöтана-шыесö.

Чожа-шуан-горһі: Пощ-пыщ быщкіс щучкөн
пыщ. Зör-вör зөрö, зуртö зур!

§ 8. НЕБЫТ-ШЫЕЗ, ЧОРЫТ-ШЫЕЗ.

Прімеррез.

Кыщом кыз ета пуыс. Меным вöлге кыз арöс (20 лет). Умöл-оңын вёсö кос. Прокоп-коласын да Жака-коласын арк-мис кос (тышкасöм). Менам быдсöныс кујим-вон. Тенат ко-кат пöртчасöм вон. Прокор-Тималöн öшынувтас сад. Ме-нам сөравтöннам бырис сад. Ајö лавкаге краситчыны не-бöма лак. Те картiнаесö етенас лак. Олöмным-тај вöли топ. Шонди-оңын вөтва вөталö топ да топ.

Кыз — кыз.

Кос — кос.

Вон — вон.

Сад — сад.

Лак — лак.

Топ — топ.

Щöщötö шулга-столбiкeic кыввесö вескыт-столбiкeа кыввескöt. Кыщом-шыөн нiја абу öткодöс öта-мöдкöt? Кыщом мед-бөрја-шыыс кыз-кывјын? А кыз-кывјын? Мы-јөн нiја абу öткодöс? Кöда небыт, кöда чорыт? Щöщötö кыввесö кос да кос. Шуö чорыт-шыесö, шуö небытсö. Щöщötö нылiс чорыт-шыесö, небыт-шыесö.

Л чорыт алi небыт шы? Кыщом л-ыс-код небыт-шы ем? Р-шы небыт алi чорыт? Сы-код небыт-шыыс ем-абу?

Ѕитантöм-шыес овлöны небытöс да чорытöс.

Небыт-шыес:

з, ч, ј, э, л, н, т, д, е.

Чорыт-шыес:

г, п, ж, м, ш, щ, к, з, л, н, т, д, с, р, ж, б, в.

Голь (bednej) јöзлö петiс вола. Мiјан ем гöрд-каң. Кie-сöм лöмыт зев сöд. Локтiс кöзыт-тöв. Кок-увтын лым чуртö. Мöдлапöлын веш-кај горөн чiлiктö. Ужалiс мортыт-лөн мiстöм-кулакыт зев јон. Мiјан селсоветын предсeda-тельыс iңка.

Гiжö татiс небыт шыесö, улысаңиc кырöвтö.

Загадкаез: 1) Тупка пукалө град-вылын, кін сіјө
вөрзөтас, сіја і бөрдө.

2) Учөтөк-понок кујлө, оз увт не оз куртчас, а керку-
-пыщкө оз лөз.

3) Чукыла-вөкыла, дортөм-понтөм, кытчө тө мунаң?
А теныт, шыртөм-тош, мыј делөыс!*)

§ 9. КЫВЛТӨд.

Кін?

Кін страдајтис годіс-годө,
Ез төд нөкөр долыт-олөм,
Гажа-лун,
Шоныт-горт?..

— Коңөр-морт.

Кін термасіс југытлаңө,
Сөд-пемытис шонділаңө,
Ез төд он,
Гажа-лун,
Шоныт-горт?..

— Коңөр-морт.

Кін і вексө чорыт-кінас
Вердіс наңөн јөзөс-мірөс,
Ез төд он,
Гажа-лун,
Шоныт-горт?..

— Коңөр-морт.

Кін неважын богат-мортліс
Аслас-рамөн торкны ез лыс
Чөскыт-он,.

Гажа-лун,
Шоныт-горт?..

— Коңөр-морт...

*) 1) Лук. 2) Замок. 3) Ва да берөг.

Кінлө (өнi) петіс југыт-кыа?
Кін бур-олөм өнi кыјө,
Чөскыт-он,
Гажа-лун,
Шоныт-горт?

— Ужаліс-морт.

Лөсөтө ета-кыввезлө кыщөмкө проглаз. Тіјан аркмас
сыланкыв. Сывтөн быд-кыв-торсө нүжөтікөн өвтыштө кiөн
— лыддө такт.

Бөрјө перво кыввез, көднiја сывсөны өтік-тактөн, сы-
-бөрын—кык-тактөн, кујим-тактөн, унажык тактөн-і. Со-кыјі:

Кін, ез, он...
Годіс, годд, һекөр...
Термасіс, пемытіс...

Түјө-ја баяттөн кыв-шөрын сувтны?

Баяттөн мiјө огө мытчалө һе такт, һе огө кыв-шө-
рын сувтө, а токо һебуріка (гөдтөг) лычөтыштам, лаж-
мөтыштам шынымөс-гөлөснымөс.

Прімеррез.

Төв локтіс,—гаж вайіс. Мiјан школа зев гажа. Гажа-
жык, коміез, олө! Октабр-праһнык-лунө Петра зев јона
гажөтчөма. Пјодор щөщ гажөтчыштөма. Мөс баксө. дарја
вурсө. Сеңу мыјкө кытсасө. Сујыштісө бөра тыдалө јүрөс!..
Праһнык-кадө со-тај пызансајө пукөөтлывлөны.

Гаж	Мөс
Гажа	Вурсө
Гажажык	Кытсасө
Гажөтчөма	Сујыштісө
Гажөтчыштөма	Пукөөтлывлөны

Лыддө посөн-гiжөм-кыввесө вылысан улөз. Кыным так-
тө позө нүжөтны мед-выліс-кыввесө, мөддесө, кујимөттесө,
с. оз. Уліс-кыввес кыным-тактөн унажыкөс вылісесөс?
Ноко сылөмөн кутам шулыны быдөн-кывсө. Быд-нүжө-
тікө віçтө велөтісһыт-вылө: кыныміс сіја кiнас өвтыш-
тас (вачкас) мед-озза-кывсө сывтөн? мөдсө? кујимөтсө? с. оз.
Кыным-порјөн (здукөн, јитөтөн) мiјө шуам мед-озза-кывсө?
мөдсө? кујимөтсө? с. оз. Сiз-кө, кыным-јитөда мед-озза-кы-
лыс? мөдыс? кујимөтыс? с. оз.

Кык кѳза.

Кык асныра кѳза пантасасѳ шор вужтѳн кер-вылын. Кежны некытѳѳ: керыс вѳлѳ векнѳт. Колѳма ѳтыслѳ петѳт-чышны да вѳтѳейны, сетны мѳдыслѳ туж. Ѳт кѳзасы шуѳ:

— „Сет меным тужсѳ!“

— „Ѳтта кыщѳм вѳлѳма! Ачит бергѳтчы, колѳ-кѳ. Ме-ед оужык тесса кер-вылас кая!“

— „Ме теса пѳрисжык. Теныт, зырым-бедлѳ, да туж понда сетны!“

Некѳда ѳта-мѳдлѳ туж оз сетѳ. Пондѳсѳ лукасны, ѳта-мѳднысѳ зыргавны. Лукастѳннаныс кыкнаныс кер-вылѳ безрдаисѳ да бузгисѳ ваѳ, —сымда ѳ олисѳ.

Став-кыввесѳ татыс торжѳтлѳ жѳтѳддез-вылѳ.

Тѳв.

Мѳжан школа кык-суда. Ѳшыннес петѳны садѳ. Сад-пу-ес-сѳртѳ мѳ тѳдмаламѳ—тѳла абу ѳтѳрын. Тетрадѳ пасјалам: „тѳла“, „лѳн“.

А вылысан-кѳ вѳжѳтны ылѳжык, тыдалѳны коромѳннаез, керку-трубаез. Кѳр трубасѳс петѳ щын, позѳ тѳдны кѳдаладорсан ваяѳтѳ тѳв. Погод-да-сѳртѳ щыныс петѳ: сулалѳ-кѳ мороз да лѳн, секѳ щын каяѳ вескыта, выван.

Мѳжан школа-журвылын куз-шавѳн-вылѳ керѳма каталѳнаис плаг (кыз сѳжѳ шуны?). Сѳја зуртѳ да шавѳн-вылас бергалѳ. Кысан тѳв, сыланѳ ѳ бергѳтѳѳ.

Бур пукавны тѳвса рытѳ гор-вылын трубка-бердын. Ѳтѳрас сѳн не бан оз тыдав. Тѳлыс трубаас сылѳ: „У-у-у-у!“

Тѳв ојбытѳн быдса-толаез ваяѳтѳ. Толаез-сѳртѳ тожѳ позѳ тѳдны, кѳдаладорсан пѳлтѳма тѳв.

Бѳржѳ татыс да гѳкѳ кујѳм-жѳтѳта-кыввез.

Кошнѳ ѳта-вѳсталѳмѳс да мѳдик-вѳсталѳммезѳ асланыт кыгаис кыввез, кѳдна абу тѳрѳмас вѳжѳ (строкаѳ). Кыз нѳја јансалѳмас вѳжѳс-вѳжѳ-вујѳкѳн?

Ед вунѳтѳ: вѳжѳс-вѳжѳ-вујѳттѳн кыв јансѳтѳны перво жѳтѳддез-вылѳ (тѳ-рѳт-ны, пырт-ны, су-јыш-ны).

Поѣ-ја жансѳтны вѣіі-вѣѳ-вужѳттѳн ѳтік-жітѳда-кыв-
вез (јур, кыв, гін, лун)?.

дтік-жітѳда-кыввез вѣіі-вѣѳ-вужѳттѳн оз туј жан-
сѳтны ѱекѳр (јај, сај, пель, гырк, пыр, сур). Ніја сіз
быдсѳн лѣѳѳ колѳны вѣѳѳ, лѣѳѳ быдсѳн вужѳны вѣл-
-вѣѳѳ.

Пиѳеррез.

Пиѳеррез ужалѳны бы-
дѳнныс ѳтласа уѳѳн,
отсалѳны ѳта-мѳдлѳ.
Ужавны-кѳ ѳтлаын, бы-
дѳс пондас аркмыны
шупытжыка да бур-
жыка. Пиѳер мед вѳлі
сѳстѳм. Нѳта пиѳер—
абу пиѳер. Пиѳерлѳ ко-
лѳ бура-велѳтчыны. Сі-
ја оз куріт, оз вѣдчы,
оз тышкас, оз горбылѳн
ов, оз вѣз кіез кѳрман-
незын. Сіја берегітѳ кѳі-
гаез, паскѳм, кѳмкѳт.
Пиѳер оз јогдіс, сѳлав жо-
ѳѳ.

Вѣѳѳѳ, кыѳ кыввез торјасѳмас вѣіі-вѣѳ-вужѳтѳн:

Вѣз-ны, ош-јас-ны, ву-гыр-ас-ны, вет-
лѳт-ны, кот-рас-ны, пу-кав-ны сі-јѳ-сав-ны,
dod-dav-ны, Пјо-dor, тѳ-лѳт-чы-ны.

Ета-выліс-прімеррес-сѳрті естіс уліс-кыввесѳ вужѳтлѳ
асныт вѣіі-вѣѳѳ.

Куртчасѳма... Јетышеѳма... Лебѳма...
Лантѳма... Лопмѳма... Јамалѳма... Вугыра-
сѳны... Вартѳны... Кыјсѳны... Нужласѳны...
Јансѳтчѳны... Поткѳтчѳны... Мышкырасѳны...

Төв.

Кок-увтын зуртө.
Кок-увтын јуж.
Чизыртө, кынтө,
Пу каттө пуж.
Чурвиңө кыңлөн
Кортөм куш-јыв.
Оз-һи кыв виң-вылын
Гора кая-кыв.
Щакылтө кая
Керкуге щын.
Пуррезөн ајө
Тупкө ошын.

Лыддө ета-сыланкывсө да быд-кыв-шуикө вачкө чун-
наныт пызан-куға.

Гіжө ета-сыланкывсө да торјөтлө кывјитөддез-вылө кы-
рөввезөн (-).

Ета-кывјитөддезө содталө өтік-кывјитөддөн, мед петас
кыщөмкө-кыв.

вож..., пач..., со..., гор..., важ..., бур..., сөд...,
пырт..., виң..., пөрт..., сор..., бур...

Кың мөд-нож позө ешишө јансөтлыны петөм-кыввесө?

Вылие-сыланкывеис бөрјө да кыралө уvdөреанас өтік-
кырөлөн быд-өтік-шыа-кывјитөдсө; кык кырөлөн—быд-
кык-шыа-кывјитөдсө; мөд-код-кырөлөн—быд-кујим-шыа да
уна-шыа-кывјитөдсө. Со-кыңи:

а-јө, пур-ре-зөн, кок, ув-тын.

Бостө ассиныт кыга да велөтисөн мытчалөм висталөм-
сө сиз-жө керө, кың и өни керит. Бөрјө өтика, кыка, уна-
шыа-кывјитөддесө.

Лыддө ешишө өтпырие вылие ыланкывсө да висталө:
кыным-јитана-шы көч-кор овлө кывјитөдын? Adxit-ja tijö
кывјитөд јитана-шытөг?

- Загадкаез:** 1) Заплод раґны раґан, бөр течны он вермы.
 2) Сівеј-вөв заплод-коласөт нөжјасө.
 3) Лібі-любі коробја, мыј сіја лөб?*)

§ 10. ЈОНА-ШУАНА-ЈІТӨДДЕЗ.

Прімеррез.

Те җуг сі, а ме лөсөта шөрт. Җугеі ме, зонка, җікөҗ. Сөла-сін лөчйт, тар-сін лөчйтжык. Сөласін-da, пөласін-da, сымда-жө-ed і боетін! Піла сојө ма. Шырыс һаңсө-тај со-јөма! Прокор-Тіма чер віҗө лабіч-увтын. Куш-јыла-піпу червіҗө өтнас өшынувтын. Проһа аклалө—сір сојө. Мі-јан понным сіреојө пыралөма. Җулым-кај поз төчө уввез-вылө. Серга јештөтө кајпоз.

Җуг сі — җугеі.
 Сөласін — сөласін.
 Сојө ма — сојөма.
 Чер віҗө — червіҗө.
 Сір сојө — сіреојө.
 Кај поз — кајпоз.

Кывзө, кыҗі шүсөны оҗҗа-кыввес, кыҗі шүсөны бөрја-кыввес. Өтмоз-ја шүсөны? Лыддө оҗҗа-сорһікуҗасө сіҗ, медбы җуг сі-коласас һекыщөм колас ез вөв. Лыддө перытжыка җуг сі да җугеі. Өтмоз-ја шүсөны нја пондасө? Мы-ла інө оз өтмоза лыддөсө? Вескытывса-кыввеслөн өті-јитөдыс оз-ја үмөҗжыка шүсө? Кывзө, кыщөм-кывјитөд үчөтжык-гөлөсөн шүсө. Көда-јитөдыс јонжыка шүсө кылыс-лөн вескытывса-столбікас? Кывзө, кыҗ лыддөсө сојө ма да сојөма. Кошшө кылыслие јона-шуан-јитөдсө да увдөрсө-һас кырөвтө.

Пондылө ноко ета-үліе-кыввесліе јона-шуана-јитөдөзас пөртны быд-јитөдсө.

Корөма. Нырөма. Масіе. Вајөтөма. Порјө-тыштисө. Горзөмөн. Сурөтыш. Сарөтчан. Поталан. Вуреөм. Быреөм.

*) 1) Сартас шуҗалөм. 2) Төліе. 3) Поре-поз.

Лапко.

Өтпыріс челаф вадоріс адқисө кычанөс. Кычан вөлі үчөт. Гіннес сылөн Һеважын оссөмас, лапаоккес Һекодабс. Окөисө челаф. Быдөнлө окота қар-керны кычан-вылө. Керісө собранҥе, кытчө воштыны кычанөс. Кычанөс Һим-тісны Лапкоөн.

Лыд-дө ета-улыс-віетсө да быд-јона-шуана-јитөдсө-гор-рөттөн кінаныт макһитө, лбө пызан-куза Һебуріка сөтыштө.

Быд-јона-шуана-јитөдыс-веддөрө сувтөдө үчөтөк-кырөлок(°).

§ 11. ЈОНА-ШУАНА-КЫВВЕЗ ГОРҢИКУЗАЫН.

1.—„Кін тіјан-коласіе лубітө бөбавны?

2.—„Ваңчік лубітө бөбавны“.

3.—„Лубітө-ја Ваңчік бөбавны?“

4.—„Ваңчік лубітө бөбавны“.

5.—„Мыј лубітө Ваңчік?“

6.—„Ваңчік лубітө бөбавны?“

Көда-кылыс мед-јона шусө мөд-горҥикузаас? Көда Һолөтас? Көда кватөтас? Гіжө ета кујім-горҥикузасө. Быд ета-горҥикузаын јона-шуана-кывсө кырөвтө улысаҥ.

Кујіміс мі өтік-горҥикузасө шуім і кујімнан-пырас Һө өтмоз. Мед-јона кывсө-шум-сөрті і вежөртаныс горҥикузаыслөн вежө.

Кін вурө-вөчө теныт паскөм? Вурө-вөчө-ја теныт паскөм мамыт? Кінлө мамыт вурө-вөчө паскөм? Мыј вурө-вөчө теныт мамыт?

Віқө өтвет быд-јуасан-вылас. Быд-өтветсіныт мед-јона-шуана-кывсө улысаҥ кырөвтө.

Мі лыд-д-ім Леңін-јыліс.

Мі лыд-д-ім Леңін-јыліс.

Мі лыд-д-ім Леңін-јыліс.

Лыддö мед-о́зза-горнiкузасö. Кырöвтöм кывсö јонжыка шуö. думажтö сы-вылö јуасан. Гiжö јуасаннытö да улысаң кырöвтö мед-јона-шуана-кывсö. Керö сiјö-жö мöд-горнi-кузасекöт.

Ылын тыдалö деревна.

Кыным-вежöртанöн позö шуны ета-горнiкузасö? Ноко сы-сöртi аснит думажтö кыщöмкö-горнiкуза да вiсталö, кыным-вежöртанöн позас сiјö шуны.

Ајö сетiс вöвлö турун.

Лыддö ета-горнiкузасö: сiз, 1) медбы позiс вежöртны, што ајö, а не мöдiк сетiс вöвлö турун; 2) медбы позiс вежöртны, што вöв ез кол турунтöг; 3) медбы вежöртана вöлi, што туруныс сетöма не мöслö, а вöвлö; 4) медбы вежöртана вöлi, кыщöм-сöјан сетöма вöвлö.

Гажажык, комiез, олö.

Гажажык, комiез, олö,
Шогсыны, бöрдны оз ков:
Кулöмiс **некөр** ед полö:
Некөр оз кус мiјан лов!

Уна мi адзылiм шоггез,
Жалејтiс **некiн** ез вöв.
Вунöтам сiјö бур-воннез,
Шогсö мед нöбöтас тöв!

Некөр шотчiсöм ег тöдлö:
Көпшiм мi пыр кынöмпöт.
Смелжыка, комiез, ветлö,
Мiјанöс **адзасö** мед!

Пондам мi смелжыка овны.
Мiјанлö шог—**абу** шог!
dyrdam мi локкесiс повны:
Локкеслö **асным** мi лок.

Гажажык, коміез, олө,
Кытчөз выеинныт ез быр.
Міжанлө гажыс і колө,—
Ас гаж-олан лоас пыр!

Вісталө ета-сыланкывсө. Вісталікөн сөда-гіжөм-кыв-
весө јонжыка шувлө.

Пионер ме.

Пионер ме челад-шөрын.
Кіам өзјө југыт-плаг.
Југыт-тујлөт Леһин-сөрын
Муна, ог кыссы, кыз гаг.
Важ-олөм ме дрінгі бокө,—
Меным оз ков лок-олан!
Леһин-кылөн сөдө прокө,
Леһин остө еін і бан.
Леһин-кылөн ме кыз борда,
Лебза кәјөн југытлаң.
Важса-кадсө јорда, јорда,—
Мед-нө му-пыр мунас дрјаң!
Комі-челад сөд-вөр-шөріе,
Сөкыт-уҗын-чужөм-пі,
Пет-жө, петө-жө пемыт-вөріе:
Леһин корө тенчіт кі.
Ноко вөржык, чоҗжык, чоҗжык!..
Ыпкам, дорам долыт-кад.
Міјө төдам мыҗыс буржык,
Адзам кытөн кышөм-лад.
Кін-кө шуас пионерлө:
Пионер-пө, буд готов!
Повтөг горөтамө сылө:
Пионер-пө пыр готов!

Лыддө ета-сыланкывсө, адзө јона-шуана-кыввесө да
увдөреһас ніјө кырөвтө.

§ 12. КЫВВУЖ, КЫВЛЫВ.

Прімеррез.

Көчыт төвнас лым-код чочком. **Көчлөн** пеллес зев ку-
чос. **Көч**іс некін-нї оз пов. Быдөн **көч**ос кыјо-лыјо. **Көчтө**
кыјоны капканон. **Көчл**іс јасо сојоны. Пала кысеіны **му-**
ніс. Те-нө **мунан**-жө, он? Менам талун **мун**сөма-нї, ашын
муна! **Муна**м талун, **мунтө**г-ed он-жө кол.

Көч ыт	Му н
Көчлөн	Му нан
Көч іс	Му нсөма
Көч ос	Му на
Көчтө	Му на м
Көчл іс	Му нтө г

Шулгаладоріс - столбікас озө-ја кывес өта-мөт-вылө
вачкісө? **Мыјөн**-нө нїја вачкісөны? Поді кыщөмкө өткод-
-шыез быд-кылас емөс-da? Кыщөмөс нїја? Кошпө вес-
кытладор-столбікесі өткод-шыесө. **Одө**-ја өнї асныт ета
өткод-а-кыв-торрез-сөрті вісталө ешпө кыщөмкө-кыввез.

Адзө ета-кыввезіс өткод-кыв-торресө:

Сојөма, сојан, сојыштам, сојін, сојтөг,
сојөміс; пола, полан, поліс, полөм, полат;
ваа, ватөг, васаң, ваө, ва-пыр, ваөз, вала.

Ета-кыввезіс керө өта-мөт-вылө-вачкісана-кыввез.

Уж, **пуж**, **пуж**, **куж**, **гаж**, **важ**, **сор**, **ју**,
кіз, **піз**, **сер**, **һар**.

Ета быд өта-мөд-вылө-вачкісана-кыввеслөн өткод-
-шыа-кыв-торрес шусөны кыввужөн. Вежсана кыв-
-торрес, көдна кыв-вуж-бөрын сулалөны, шусөны кыв-
-жылөн.

Ураліс.

Кажіс Ваңчік јагө уравны. Поныс адзіс ур. Ваңчік
локтіс пон-шы-вылө. Ур пукалө ув-вылын. Ваңчік урлө

лыіс. Ур уввез-сорөн гыжтіс улө. Пон чожа урөс жагө-
тіс. Ванчік понліс ур мырддіс да пуктіс сункаө.

Ета-вістіс адчалө кыввужжез да кывјыввез.

Ета-сыланліс сіјө-жө керө.

Көч-каб.

Туп-тап, көч-каб,
Пу-увтын ен баб:
Бөраліс локтас,
Бөрсанат копкас,
Кутө кулас,
Јајтө пуас,
Сојас, сојас—пөтас,
Жынтө понлө сетас,
Пішал бөра боетас,
Олөм тенчін коетас.

Ета-кыввужжез-дынө содталө кушөмкө-кывјыввез, мед-
-бы аркмісө өта-мөдлө-вачкісана-кыввез.

Шыд (шыдтөг, шыдсө...), көрт..., пу...,
ар..., кы..., гаж..., лым..., чер..., пел..., ку-
каң..., керку..., пызан..., куран....

Чожа-шуан-горњи: Кык-кок поп-бок топ керөмас

§ 13. АСКӨД-АЛӨМ.

Прімеррез.

Көс-көз-песыт көс, а важ кералөм-песыт көсжык. Иван-
лөн-dodдын керыс кыз, а Сеңа-dodдын ешнө кызжык.
Шом cөd, са шомса cөdжык. Көз-песыт піла-увтын чорыт,
а кыз-песыт чорытжык.

Көс	—	көсжык
Кыз	—	кызжык
Cөd	—	cөdжык
Чорыт	—	чорытжык

Ета-кыввеслөн кытөн вужыс? Вескытывьса-кыввеслөн коңечас мыј-нө содöма? Ноко шуö кöсжык. Оз-ја жык-ыс-о-зын мыјкө мөд-код шы кыв? Кыщөм-нө шы кылö? Öнi шуö кызжык. Оз-ја мыјкө мөд-нож кыв? Оз-ја жык-ыс-о-зын ж-жö кыв? Лыддö сiз быдөн кывсö. Мыј-нө быд-кылын жык-о-зын кылö? Оз-ја жык-ыслөн ж-шыыс о-зiс шысö ас-кодав (аскодаас пöртö)?

Ета-кыввесö гiжö:

Кöсжык, кызжык, сөд-жык, лөзжык, горш-жык, чöскытжык, чорытжык, тöдiсжык, гөг-рöсжык.

Ета-кыввез-бөрö сывтöтлö жык, мыј аркмас?
Гөрд..., лөз..., вашöт..., чöскыт..., вешшыш...,
ыжыт..., жужыт..., гөгрöс...

Вежлö етö-кыввесö, кыз мытчалöма:

Важжык—важ, вежжык—веж, гөрджык...,
чiрышжык..., вөрöтжык..., аснысжык..., ас-
лынысжык..., рытнасжык..., нөйтжык..., горш-
жык..., вiжжык...

Öнi подi вiсталатö, кыщөм-шыез жык-о-зас аскода-
салöны? Мыј колö керны, он-кö тöд кыщөм-шы жык-о-зас
гiжны.

думајтö аснит кыщөмкө-кыввез да сывтöтлö бöрас жык.

Прiмеррез.

Велöтчiс урок велöтö. Колу кыга лыддö. Петра гу-
дöкөн öддөн мастер гудöкасны. Ассiм гiжөмöс ме быд-
лаын тöда. Öнi овны о-з-за-сöртi унаөн бур. Кытчö-нө Ti-
маыс талун мунöма? Но-но, горö кiссöма-тај. Јöзладорат
мылакö гажтöм овлö. Ужалiс-өтiрлö öнi быдлаö туј оссiс.
Mијан öтi-мöдi деңга шедтыны ветлöны Кiзелö.

Велöтчiс	Кытчö
Лыддö	Чепöссiс
Öддөн	Кiссöма

Ассім	Гажтöма
Озза	Оссіс
Быдлаö	Шедтыны

Велöтчис—кылас кыщöм-нö шыпас ч-ыс-озö гижöма? Оз-
-ја мыжкö мöд-код-шы кыв? Ноко бöрjö вужжесö ета-кыв-
везліс да гижлö жанö. Кыщöм-кывjыввез-нö чапкісісö? Кы-
щöм-нö-шыез сулалöны вуж-коңеччезас? А вajö öнi бöра
-кывjыввесöjitö вужжескöt. Оз-ја вуж-коңечас кывсы кы-
щöмкö мöд-код-шы? Абу-ја естөн аскодаліс-шыез? Кытөн
нija сулалöны: кыввужын, алi кывjылын? Мытчалö нijö.

Гіж ета:

**вöтча, vidча, сотча, кылöтча, öшöтча, jört-
чöма, пондöтчöма, полтчöма, шедöтчöма,
vijöтчöма.**

Сіз-кö, оз-ја поз шуны:

|| **Кыв-шöрын-кö tödtöm-шы, колö кывсö вежны, медбы** ||
|| **tödtöm-шыыс кывсіс басöка.** ||

Гіжö етö-вістсö:

Кытчö-нö те сы-дыра ветлін?

Пора четчыны, вадорö летчыны!

Ödöн-жö-таj сіja нырсö ассіс вылына
vižö.

Кызжык-пуат-ed i песыт уна.

Гажтöм-керкуат абу долыт овнытö.

Лола, лола, суртö-пельтö мытчы!

Шедтім-жö ас-кіөн вола.

Коссім кушакö үсöма.

Кöt те jordчы, көт те бöрд — гортат
бөр он бергötчы.

§ 14. КЫВ-ШОРСА-ҖЕБҖІГАН-ШЫЕЗ.

Прімеррез.

Кудат-тај быдса кык щак вајан. Былө өддөн ен леб-ты: уса да дојма, Те мыјіе-нө сы-бурна гыпкін? Мамө менө лабкөтө. Төдтөм-мортліе бытте полан.

Быдса
Лебты
Гыпкін
Лабкөтө
Төдтөм

Быдса-кылын са-ыс-оңын мыј гіжөма? Оз-ја кыщөмкө мөд-код-шы кыв? Төдтөм шыысві кывјывсө чапкылө да содтө кывјыв өс,—мыј аркмас? Ө-ыс оңын мыј кылө? Лыд-дө столбікеіс мөд-кывсө. Кытөн сетөн төдтөм-шыыс? Чап-кө кывјывсө төдтөм-шыысві да содтө кыщөмкө јітана-шы, мед петі кыв. Мыј јітана-шыыс-оңын кылө? Ета-шыыс—төдтөм-шы, мөд-ножөн-кө—җебҗіган-шы.

Кыв-шөрын-кө җебҗіган-шы, колө сы-бөрө сувтөтны јітана-шы. Јітана-шы-оңын төдтөм-шы басөкәлө.

Салдат.

(Сказкі).

Салдат локтө гортас. Мунас, мунас,—мыңас. Јуасө дервҗаын уңны—озө лезө. Мед-бөрја-керку-дынас локтас да шуө:

— „Он-кө, көҗаин, лез менө уңны, пестө өтөреіт быдөс сота“.

— „Но, пыр інө“, шуө көҗаиныс. — „да уңмыт-понда вістав меным ојбыт сказкі“.

Салдат пырас, чөвтчас, пөртчасас. Кајасө кыкнанныс полатө, а көҗајкаөс щөктасө улын бі віңны.

Салдат тонгө-вісталө сказкі. Көҗаин кывзө.

Ојшөр-ны, а көҗаин со оз уң, со щөктө салдатөс віставны сказкі. Салдатлөн дышыс пондас петны.

— „Көҗаин, віңөт-жө ас-вылат“, шуө салдат.

Мөдыс җар-керас,—ошө пөрөма.

— „Өні ме-вылө вѣѳт“, бөра шуө салдат.

Мөдыс вѣѳтас,—бокас көјін кујлө.

— „Но“, шуө салдат: „өні те ош, ме көјін, лок мунамө вөрө“.

Вөрө локтасө. Пантасас мыр.

— „Важ, оша-Міша, ета мырсө четчөвт“.

Ош мыр-вевдөрөт-бы металнікасас да корпа-вылас кыз тішкіас

Көѳажка улын повѳас—мыј лоис? Вѣѳтө: сја көѳайныс сылөн полат-выліе жоѳө тішкісөма.

Сесса көѳайн салдатөс дурдас щөктыны сказкі вѣставны.

Вөліе салдат кар-кар өнмөсөс.

Гіжө ета-вѣтсө асланыт тетраддөзө.

§ 15. КӨР КОЛӨ ГІЖНЫ „Л“ да „В“.

Прімеррез.

Өтөрын горөн шуѳналө ој-төв. Төвтө өвны он вермы. Төлыт борда-кајса перытжык. Керав көѳ ен, меным со сым-да. Бајитны-пө ѳе пес керавны. Кералөм-пуыт вѣліе оз-жө-ні кај. Те он-ја сесса сыв. І сывнытө колө төдөмөн. Сыв-лікат-ед і сөлөмлө долыт. Көмі-кыв—сја-жө кыв. Кывныт тіјан өшөма алы мыј? Көмі-кылөн роч-шѣнатө уна он сыв! Көчліе ѳекін-ні оз пов. Опоѳ міјан җик повтөм-сін. Полө-мөн-кө овны, југытлун ѳе адҗывны.

Төв — төвтө — төлыт.

Керав— керавны — кералөм.

Сыв — сывнытө — сывлікат.

Кыв — кывныт — кылөн.

Пов — повтөм — полөмөн.

Лыддө шулға-столбікөіе выліе-кывсө. Кыщөм-шыпас сылөн көнечас сулалө? Лыддө ета-столбікөіе мукөд-кыв-весө. Мыј нылөн быдөнныслөн көнечас гіжөма?

Кыв-көнечын көѳ көр гіжсө „В“, а ѳекөр оз гіжсы „Л“, көѳ мукөд-порас і кывөрен (вөв, ныв, кыв).

БИБЛИОТЕКА
№ 314

Гіжō ета-кыввесō:

**сыв, еыв, пōжав, герјав, серав, пōв, се-
рōв, морков, кырōв, бурōв.**

Лыѣѣ шōріе-столбікіе выліе-кывсō. Т-шы-оѣ кыв-шōрас кыщōм-шыпас гіжōма? Тіјан сорныын кыз сіја кылō? Кыщōм-шыпасез-оѣын быѣ-кыввезас сулалō в-ыс: жітана-шыес-оѣын, алі жітантōм-шыез-оѣын?

Сіѣ-кō поѣō шуны:

|| **Кыв-шōрын быѣлаын жітантōм-шы-оѣын гіжсō „в“, а ње „л“, кōѣ мукōѣ-порас і кывсō „л“ (соровтас, увтōс).** ||

Гіжō ета-кыввесō да віеталō мыј-понда в гіжсō.

**Кōвјō, тувјын, еывјын серавны, пымав-
сōма, каѣавсōма, тыѣавтōм, сімавтōм, пон-
ѣавнытō, шыныѣавнытō, тōвса, вōвсō.**

Лыѣѣ оѣын-гіжōм-вескыт-кі-вывса-столбікіе (тōлыт, кералōм...) мед-оѣѣ кывсō. Кыв-шōрас ы-шы-оѣас кыщōм шыпас пасјалōма? Лыѣѣ мōѣ-кывсō, кујімōтсō, сіѣ улōѣ. Кыщōм-шыез-оѣ пасјалōма л-ыс: жітана-шыез-оѣ, алі жітантōм-шыез-оѣ?

|| **Кыв-шōрын жітана-шы-оѣ оз гіжы „в“, а гіжсō „л“, кōѣ і кывсō „в“ (ујалōма, вјјалō).** ||

Віеталō асныт кыввез, кытōн бы вōлі л да в. Віеталō, кыз нїō колō гіжны.

Гіжō ета-кыввесō:

**нырјав, повѣі, колōм, пыравны, пыралі,
ныв, нывлōн, вōв, вōлыс, вōвлōн, горав,
горалō, кылан, кывзы, кыв, ылын.**

Прімеррез.

Лабічыт-тај пōрōма. Лаб мортыт порелō туј сетō. Лабутнеја (скромнеја)-кō олан, лōгалісыт те-вылō абү. Лажмыт полатат пыр јурыт павкō. Петра-Міков ош-вылō латкерōма. Міјан рытывбыт латѣан-сop зуртō. Урок-вылас-ед

оз лаңтлө. Муні, муні-да, Һатас лощ пуксі. Төвсө уна чочком бабыв лебалө. Гөһітіс-вөлөн умөл керөс-увтө летчыны.

Лабичыт
Лаб
Лабутней
Лат
Латтан

Кыщом-шыпас ета-кыввезлөн оңас сулалө? Ноко ета кыввез-сөрті өпшө mödi-кыввез керө. Мыј бөра мед-оңас сувтөтатө, кыщом-шыпас: л, алы в.?

Сіз, л гіжсө кыв-оңын со-кыщом-кыввужжезын:

Лаб, лаж, (лажмыт), лат, лаңт, лап, лащ, леб, лез, лет (летчы), лөч (леч), лов, лој, лок, лонт, лоө, лоп, лөг, лөвд, лөң, лөз, лөһ, лөсав, луд, (лудны,) лук, лун, лы (коска), лыа (песок), лыд, лыј, лым, лыс.

Мукөд-быд-кылыс гіжсыны пондөтчө в-шыгаң, а Һе л-шыгаң:

Вір, вөр, ва, вескалөма.

Ета-кыввужжесө, л-а-гіжсанаесө, колө велөтны наізуе, медбы гіжтөн Һе сораены.

Гіжө ета-кыввесө:

Лопатітны, лыјсыны, лыдсыны, лонтыны, лөгасны, лөвдны, лезны, лащкісны, лөзөтны, летчыны, лажмавыны, лаңтны, лонтісө, лунтыр, луд-вылын, лымјалө, лөг-поре.

Гыжгіс (гіжыс).

Локтас салдатка Геніка-баб-ордө да шүө:

— „Баба те, баба, жөһікылө-бы грамотка ыста, да ог куж гіжытө“.

Геніка-баб сылө шүө:

— „Чөв ужо, пукалыш Һедыр: гыжгісным локтас-Һі чожа“.

Турун-dod-dön локтис пөріс-морт. Пыріс керкуё.

„Ета, відно, „Гыжгіёныс“, думайтё аслыс салдатка.

— „Гіж меным, гедә, грамотка!“

— „Іңка те, іңка!.. Чөв ужо, гыжгіёным локтас, гіжас“.

Пыріс вылын том-детіна. Шапка жажјё чапкіс, чер коссіс лабіч-увтё пүктіс.

Салдатка сылө бөра шуё:

— „Гіж меным, детіна-молодеч, грамотка!“

детіна берің-берің чіткыла-јурнас керіс да шуё:

— „Гіжнйтё ме гіжа, да не бура аркмё. Вітчіёшы вот невна, гіжгіёным локтас“.

Керкуё пыріс учөтік зонкаок. Перыта сункасё лабічө чапкісё да горөтіс:

— „Баба, вај сојны!“

Бабыс вердө да шуё:

— „Сој, кага менам, сој. Важын-һи тенё вітчісамё!“

Етыліс, зонкаыліс, салдатка оз і јуас-һи. Кытөн, думайтё, сетцөм учөтлө грамотка-бердө кутчісны. Ыжыттес езё вермё, а сілө відат! Пукалё, вітчісё „Гыжгіёс“.

Пукаліс, пукаліс,—дышыс пондіс петны вітчісны. Бөра Сеңіка-баблө шуё:

— „Кор-нө, баба, Гыжгіёныт локтас?“

— „Іңка те іңка, да то-тај сіјё, пызан-сајас пукалё. Һимыс сылөн Міта, а гыжгіёөн шуамё, гыжгө пыр гіжө-да. Гыжгіс, гіж вон іңкаыслө грамотка“.

Кыз кутчісис Міта гыжгыны гіжны, токо перо сылө. Жыво салдаткалө грамотка гікіс. І јуөррез быдөнеаң ыстіс, і віль-торыс мыј деревһаын кывсё-керсё, і гортас салдатка кыз жөһіктөг олә,—быдөс, быдөс гікіс.

Вот так „Гыжгіс!“

Гіжө ета-віетсё да л-а-кыввесё улёсаңыс кырлөтө.

Вузавлөма, бөбавлөма, јуавлөма, којавлөма, серавлөма, керавлөма, пыравлөма, ветлөтлөма, лыд-дывлөма.

думайтё етатцөм-кыввесё аеныт.

Прімеррез.

Петра кай-поз-вылӧ пӧввез лӧсјӧ. Сункаат кӧввет-тај абуӧс. Сеңа-Васил јурсӧ оз њекӧр сынав да серӧввес мумдаӧс. Міјан Буанкоыс потковвесӧ ӧпталӧма. Те менӧ бур-кыввезнат мӧдан вердны? Керкуат-тај і туввет абуӧс.

Пӧввез
Кӧввет
Серӧввес
Потковвесӧ
Кыввезнат
Туввет

Вісталӧ, мед-воzza-кылыслӧн кыщӧм кывјылыс? Кыным сы-озын в-шыпас пасјӧма? Оз-ја ков мыјкӧ мӧд-њож сетӧн керны? Од-ја тіјӧ тӧдӧ кыщӧмкӧ-правіло кыв-шӧрын в гіжӧм-јылыс? Мыј сіја правілоыс шуӧ? А етатӧн правіло-сӧрті гіжӧма, алы ње? Лыддӧ мӧд-кывсӧ. Кыщӧм сылӧн кывјылыс? Тіјан правіло-сӧрті естӧн кык в-ыс гіжӧма, алы ње? Лыддӧ кујімӧт-кывсӧ. Тіјан правіло-сӧрті-нӧ бӧра гіжӧм, алы ње? Лыддӧ быдӧн кывсӧ. Тіјан правіло-сӧрті ніја гіжӧмас, алы ње? А оз-ја туј ета-кыввезлӧ аслыныс правіло керны? Оз-ја поз ета-правілосӧ сіз њімтыны:

|| Кыв-шӧрын „ез“, лыбӧ „ет“, лыбӧ „ес“—кывтор-озын пыр ||
гіжсӧ кык „вв“, а њекӧр оз гіжсы „вл“.

Гіжӧ ета-кыввесӧ:

Пу-јыввезіңӧј, Міковветлӧн, Поповвес-ліс, кыроввезӧт, вӧвветтӧг, ныввеслаң.

думажтӧ етатщӧм-кыввесӧ асеныт.

§ 16. ЈІТАНА да ЈІТАНТӧМ-ШЫЕЗ „ЕЗ, ЕТ да ЕС“ КЫВТОРРЕЗ-ОЗЫН.

Прімеррез.

Сӧд-кырнышсез чукӧртчӧны, щыг кӧјіннез уңғалӧны. Чветтес ета кайӧмас ужаліс-отір-шојјез-вылӧ, ніја чорыт-лыез-вылӧ (коскаез-вылӧ). Ужаліс-отірлӧ бур-луннес вӧліс.

локтеб. Кыввес сылөн һебытбә да пинһес бәдән чорытбә.
 Ноккет тенат кузбә да быдөнбә оҙалан. Намөттет-тај лет-
 чибәма! Тетраддәт кыщәм һатбәбә!

Кырнышпез

Чветтес

Коккет

көјинез

луннес

һамөттет

шојјез-вылө

кыввес

тетраддәт

пинһес

Лыддө шулға-кыввеса-столбікәс мед-оҙа-кывсө. Кы-
 щәм-сылөн кывжылыс? Кыщәм-шы сулалө „ез“-оҙас? Кыщәм
 ета-шыыс: јитана алы јитантөм-шы? Мөд-кылас „ез“-оҙас кы-
 щәм-шы: јитана алы јитантөм? Кыныміс-нө сја гижөма?
 Кујимөт-кыввәс сјз-жө висталө.

Лыддө шөрөт-столбікәс мед-оҙа-кывсө. Кыщәм-нө
 сылөн шы сулалө „ес“-оҙас? Кыныміс сја гижөма? Лыддө
 мөд-кывсө. Абу-ја сылөн кывжылыс өткод мед-оҙа-кыв-
 -жылыскөт? А кујимөтыс кывлөн? с. оҙ.. Быд шыыс „ес“-оҙын
 кыщәм-шыез: јитанабә алы јитантөмбә? Кыныміс-нө нја
 ес-оҙас гижөмабә?

Лыддө вескыт-кыввеса-столбікәс кыввесө. Кыв-жы-
 ныс нылөн кыщәм-нө? „ет“-оҙас мыј-нө быдлаын сулалө,
 кыщәм-шы? Кыныміс ета јитантөм-шыес гижөмабә?

Сјз-кө, оз-ја поз шуны:

Кыв-шөрын „ез, ес да ет“, -оҙын быд-јитантөм-шыыс гиж-
 сө да шусө кыкпөвса (морттез, поннес, каһнет, сој-
 јездлө, черреслөн, беддәтлө да с оҙ.).

Ета үлөс-кыввес-бөрө сувтөтлө выліс-кывторресө ез, ес
 да ет-есө да висталө, кыз колө гижны.

Ныр..., кај..., вөр..., зуг..., чарһөв..., шом...,
 туј..., паһ..., дод..., рак..., чаг..., ош..., зо-
 зөг..., пестер..., пае..., һаһ...

Мыј колө, гижө төдтөм-шыестујө.

Петук...езлөн, јөрнөс...етліс, чал...естөг,
 вөр...езиһөј, чом...етліс, вөлок...еслаһ, өшын-
 ...езө, пос...етсаһ.

Сіѳ-жѳ керѳ.

Кін...ез-нѳ сетщѳм...ес етатѳн олѳмас?
 Гожумнат ном...ет да вѳѳ...ет ѳніка мортлѳ
 оз сетѳ. Коміезвѳн...ез, ул-вѳрлѳн зон...ез,
 колѳ-ні буржыка овны! Нылѳн і ваес чері-
 ѳн тырѳмас і вѳр...езас быд-пу-увтын ѳвір.
 Мед-ојладорас комі-мортит кѳр...ез-вылын
 ветлѳ. Кѳр...ет сылѳ быд-олѳмсѳ сетѳны.
 Сар-дырні коміеслѳ кыѳ кѳч...езлѳ овсїс.
 Коркѳ важын мїѳан гед...ес ѳділѳ-вылын
 уѳалѳмас. Сек ѳнѳа судѳаестујѳ вѳлѳмас
 прїкашшїк...ез, нїѳа комі-мортсѳ зев јона
 вачкылѳмас.

Прїмеррез.

Су-јѳрас пырѳмас вѳввез. Сунка-кѳввет-тај женытѳлѳс.
 Жѳла-Мїковлѳн ныввес быдѳнныс школаын велѳтчѳны.
 Леѳїнлѳн ныввес быд-уѳалїс-сѳлѳмын олѳны.

Вѳввез
 Кѳввет
 Ныввес
 Кыввес.

Торјѳтлѳ ета-кыввесѳ кывјыввезѳ да кыввуѳѳезѳ. Кы-
 щѳм-шы і мыј-оѳын кыкпѳвса? А ета кыкпѳвса-шыыс оз-
 ја јїтана-шы-оѳын сулав? А абу-ја сіѳа јїтантѳм-шы?
 Мыј-нѳ мїјѳ тѳдамѳ јїтантѳм-шыес-јылыс, кѳдна кыв-шѳ-
 рын јїтана-шы-оѳын сулалѳны? А кыѳ-нѳ мїѳан вылын-
 столбїкас кыввес гїжѳмас? Кыѳ-бы-нѳ колїс нїјѳ гїжны?
 Кошшѳ сетщѳм-кыввез, кѳднаын ез, ет да ес-кывторрез-
 оѳын сулалѳ-бы л.

Сїѳ-кѳ, поѳѳ шуны.

|| „Ез“, „ет“ да „ес“ кывјыввез-оѳын ѳекѳр оз гїжы ||
 || „л“, а пыр гїжѳ „в“ ||

Вісталё, мыј колё шёрас гіжны:

Пёв...ез, сыв...ес, көртув...ет, һёв...ез,
зав...ес, серёв...ет, мајёв...ез.

Аснит ёні етатцём-кыввесё думажтё да гіжё асланыт-тетрадзё.

§ 17. КЫКПӨВСА-ШЫӨН-ГИЖАНА-КЫВВЕЗ.

Прімеррез.

Колу понсё асеіс **додд-далёма** да гёһажтё. Кінкё **бед-да** зурлыкасё. Петра петіс орсны **дадд-асёмён**. Бытте **тесса** і мортыс абу. **Месса** перыта һекін оз вермы котортны. **Нысса** буржык отір абу. Анну щакылё суніс **каттё**. Мумда јенытлё ен **моллы**, бурыс һем оз шед. Ыб-вылын щыг-кёјін **уһһалё**. Насту кыга лыддё да ачыс мыјкё шыһһалё.

Вісталё, кыным **д** гіжёма **додд-далёма**-кыв-шёрын? Кыным **д** **бедд-а**-кыв-шёрын? Кыщём-кыввез ешпё кыкпөвса-шыезён гіжёма?

Велётё ета-кыввесё һаізус: һіја пыр кыкпөвса-шыён гіжёһны.

|| **додда, бедда, дадда, гадда, полла, молла, сільла, кільла, тесса, месса, сесса, нысса, сысса, кат-та, котта, вотта, бытте, умма, уһһала, шыһһала.** ||

Керё ета-кыввез-ёөрти сорыкузает.

§ 18. „Ы“ DA „Ө“ ГИЖАН-ЈЫЛЫГ.

Прімеррез.

Сылёһны, мунёһны туј-куза челад. Керёһны, щупёһны віль олан һіја. Љоклуннес отірлөн колёһны бөрө. Лоёһны бур-луннез, долыттез. Вајёһны һіја ужаліелё вын.

Вісталё, кыщом-кывјыв „мунёны“-кывлөн? „Керёны“-кывлөн? Кыщом-шы нылөн сулалё мед-бёрас? Оз-ја „ы“ шыыстујё ё-шы кыв (мунёно)? А гіжма-но мыј?

Сіҕ-кё, поҕо шуны:

Етатщом кыввезас, кытөн кывјылыс „ны“, мед-бёрја-шыыс век гіжё „ы“, кёт сорыттөн і кывсё „ё“ (сортёны, кыскёны, вартёны, с. оҕ.)

Кошшо асныт етатщом-кыввесё да гіжё ны-сёрті сорыкуҕаез.

Ета-кыввез-сёрті гіжё сорыкуҕаез.

Пёрётёны..., ујалёны..., сунаёёны..., відчёны..., пёртчёны..., кышасёёны..., куртчасёёны..., вермасёёны..., нірјасёёны..., коҕнаёёны..., вјіётёны...

Бостё асёныт кыҕа да кошшо етатщом-кыввесё унажык.

Прімеррез.

Ајёлён ме өтік зон. Кёчлө-бы лыјі-да, понёлө інімі. Мёсёлөн сурыс чегёма. Керыс тараліс да кокёліс коскасё чегіс. Тёлыс локтіс да керкуліс јурсё токё павтыртіс. Кыҕаёс мырддісё, вот сесёа кыҕаёттёг і ов. Урлө лыјі, да пішалёлён курокуыс четчөвтіс. Оёёлён-ед окота пішалнасылысыны, да вонёліс пола.

Ајёлён,	керкуёліс,
понёлө,	мамөттөг,
мёсёлён,	пішалёлён,
кокёліс,	вонёліс.

Ноко лыддё ета-столбіккезіс кыввесё. Кытөн-но нылөн кывјывес? Чапкылө мед-бёрја-кывјывсё бокё, мыј колё кылас? Колём-кывторрезас кыщом-но быдлаын мед-бёрја-шыыс? А оз-ја кывсё-шутөн кыщомкё мөдік-шы кывсы? Оз-ја кывсы ајёлөнтујё ајылөн, понёлөнтујё понылөн да с. оҕ? Кывјывсё чапкём-бёрын оз-ја поҕ шуны ајы, а ҕе ајё, поны, а ҕе понё, с оҕ?

Етатщом-кыввезас, көдна кывјыв-чапкөм-бөрын арк-мөны менам-чужома кыввезө (ајө — менам ајө, а Һе тенат; понө — менам понө, а Һе тенат), колө бөрас гіжны „ө“, а Һе „ы“, көт і кывсө „ы“.

Чапкө бокө ета-кыввезліе кывјыввесө, мыј колө?

Кіезлөн, пуртөліе, јурөлаң, кңігаөла, шабурөліе, јөрнөсөлөн, Һінкөммезөтөг, ма-мөліе, сојөлаң, gedөсаң.

Гіжө ета-сорңікуҗаесө:

Челадөллөн паскөмыс глад кіессіе. Сапогі-езөліе Һырресө соті. Мөссезөла ветлі-да, ег адҗав. Но, јөрөллөн-тај стыныс пөрөма.

Аснйт кошпө етатщом, менам-чужома-кыввесө.

Гіжө ета-сөрті:

Ged, gedө, gedөсаң, gedөтөг; челад..., Пјодор..., сој..., вон..., мөс..., көјін....

§ 19. Ј-ЈЫМГ КЫВ-ШӨРЫН.

Прімеррез.

Сіја ез-ја Һем вістав ме-јыліе?

Һіја-ed сетщөмөе і емөе!..

Міјө-тај ветлім-жө, да бурыс Һем ез пет.

Тіјө Һеја-пө мөдат посадө летчыны?

Көдіја-нө тіјан-коласіе мед-бура велөтчө?

Көдніја уж-дорын чужоны, Һіја со-жө-Һі үчөтсаң уж-бердас позалөны.

Етіја-ed Һекө төн міјанын вөлі?

Етніја Һе поннез-жө-Һі-ed тіјан лоасө.

Вісталө, кыщөм-өткод-шыпас мед-оҗҗа-кыввезас быд-сорңікуҗаас ем? Позө-ја ета-кыввесө шуны ета-шыпастөг? Җугөө-ја ј-төг вежөртаныс ета-кыввезлөн? Быд-кывсө шу-төн-ја ј кыв-шөрын кывсө? Быд кылас-ја ј естөн гіжөм.

Ета-кыввес: сја, нја, мјѳ, тјѳ, кѳджа, кѳднја, етја, етнја,—кѳѳ кѳр, гјѳѳны „ј“-шыпасѳн, кѳѳ порој шутѳн „ј“-ыс быщѳміка і оз кывгы.

Гјѳѳ ета-кыввесѳ да велѳтѳ наізуге. А мед кокнѳтжык вѳді велѳтны, дугајтѳ ны-вылѳ сорнѳкуѳаез да гјѳлѳ тетрадѳез-выланыт.

§ 20. КЫРѳЛѳН-ГЈѳГАНА-КЫВТОРРЕЗ.

Прімеррез.

Ме-ја кытѳѳ томса-том, велѳтѳмлѳ огсет пом (коѳеч). Опоѳыс-пѳ-тај шогалѳ. Он-жѳ-нѳ-ед те сымдасѳ кер! Кін, ноко, ме-моз кужас гјѳжны? Коліс-жѳ-бы-ед талун меным школаас каяны, да ајѳ ез лез. Ашын соровно-жѳ-нѳ кая. Ета-нѳ мыј пызан-коѳыс сулалѳ? Кін-нѳ роч-коѳыс тјѳанѳ локтис? Га-кѳ-њож-жѳ-нѳ-тај мыјкѳ пондѳмат те пѳѳласны!

Кыз гјѳѳма ме-ја-ыс мед-озѳа-сорнѳкуѳаас? Кѳда сетѳн кылыс? Кѳда кывторыс? Мыјѳн кывторыс кылыскѳт јітѳѳ? Мытчалѳ кывторресѳ мѳд-сорнѳкуѳаыс, кѳдна бѳра сјѳ-жѳ кыввескѳт кырѳлѳн јітѳѳны. Бѳрјѳ мукѳд-сорнѳкуѳаезіе кырѳлѳн-гјѳѳм-кывторресѳ.

Сјѳ-кѳ поѳѳ шуны:

Ја, пѳ, жѳ, (нѳ, інѳ,) кѳ, ед, моз, тај, нѳ, пыр, бы, коѳ, ѳож, да, кывторрес мѳді-кыввезкѳт век гјѳѳны кырѳлѳн.

Кырѳввес емѳс кык-пѳлѳс: куж-кырѳв (—) да же-ныт-кырѳв (-). Выліс-кывторрес кыввескѳт гјѳѳны же-ныт-кырѳв-пыр.

Велѳтѳ наізуге ета женыт-кырѳв-пыр-гјѳѳс-кывторресѳ.

Паскѳтѳ асгынѳ кнѳга да адѳалѳ вылын мытчалѳм кывторресѳ—женыт-кырѳлѳн мукѳд-кыввезкѳт гјѳѳсесѳ.

Прімеррез.

Кінкѳ кнѳгаѳс косалѳма. Понѳ мыјкѳ лоѳма. Кызкѳ вѳлі ме бабѳ-ордын, да сја мыјѳнкѳ менѳ вердіс. Сјѳкѳ, делѳ умѳл аркмѳ. Кынымкѳ-чѳлад котѳртѳ школаѳ. Кѳркѳ јѳзыс

овлѡмас ње мїѣан-моз, а мѡд-ѡж. **Отмоз**, челад, керѡ, медѡбы њекїнлѡ ѡбїда ез вѡв. Учѡт-дыр **мылакѡ**-тај ыжмассѡ. **Ны-тѡнкѡ**, кылѡ, кѡјїннез уѣѣалѡны.

Вїсталѡ, кыѣ гїжѡма етатѡн кїнкѡ? А мыј мїѡ тѡдам кѡ-кывтор-јылїс? Кыщѡм тѡдса-кывторрез ета-горѣкуѣазїс мїѡ вермам адѣыны? Кыѣ нїѣа кыввескѡт гїжѡмас? Озѡ-ѣа нїѣа мѡдї-кыввезкѡт ешпѡ ѡтлаын гїжѡ? Гїжѡны-кѡ, кыщѡмѡс нїѣа кыввес, вїсталѡ.

Сїѣ-кѡ, бѡра поѣѡ шуны:

Мукѡд-кывторыс вылын-вїсталѡм-шѡреїс **мукѡд-кыв-вескѡт** гїжѡны ѡтлаын, а ње жєныт-кырѡв-пыр.

Ета-кыввес то-кыщѡмѡс: кїнкѡ, мыјкѡ, кыѣкѡ, мыј-ѡнкѡ, сїѣкѡ, кынымкѡ, кѡдакѡ, мылакѡ, кѡркѡ, њекѡ, кытѡнкѡ, кѡбы, медѡбы, ѡткоѣ, ѡтмоз, ѡжѡ.

Велѡтѡ ета-кыввесѡ наїзус, мед ње вунѡтны нїѡ гїжѡн.

Паскѡтѡ кыганытѡ, поѣ, адѣат етатщѡм-кыввесѡ. Адѣатѡ-кѡ, гїжлѡ.

Тѡдїс-кѡч.

Пїпу-ув-вылын пукалѡ кеѣа (кеѣжаѣ), зєв јона норасѡ шудтѡм (чассѡтѡм)-олѡм-вылас.

— „Умѡл-жѡ-ѣї, шуѡ, кѡѣыт-дыр!.. Вїѣтѡ, мѡдї-лун-ѣї щыг лебала“.

Кытїскѡ шлапкїс пїпу-увтѡ кѡч.

— „Мыј-нѡ, шуѡ, те, кеѣа, кеѣган? Чѡжа шонтас-ед!“

— „Кѡркѡ тулыснас, коѣешно, шонтас, ѣа сєтѣѡѣ мїѣан-коѣыс-ед щыгїѡн кулан“.

— „Ме тєныт шуѣ, чѡжа шонтас! Ме-ед быдтор тѡда, оѣлаѣ адѣа...“

— „Быдтор, шуан, тѡдан?“

— „Быдтор!“

— „Мыј ем мыш-сајат (бѡр-сајат) тѡдан-ї?“

— „Кѡззєз, кыѣзєз, пожуммєз!“ —зєв чѡжа тѡдѡмѡн пондїс бѡбгыны вїставлыны кѡч.

— „А поѣї њє-ѣа?“

Кӱч бергӱтчи: дас-оскӱв-сајын-кыным руч,—лӱсӱтчӱма кӱчӱс сапнӱтны-нӱ... Кӱч кыз чепӱскас саптӱг да кыз лыжас... Сымда сӱјӱ токо руч і адрӱліс.

Јона і лӱгасіс руч кеңа-вылӱ:

— „Кін-нӱ“, шӱӱ: „тенӱ јуалӱ, дукӱс-бӱжӱс!.. Сујан јуртӱ, кытчӱ оз ков!“

Гіжӱ ета-вістсӱ да женыт-кырӱлӱн-гіжана-кывторресӱ улӱсаніс гіжлалӱ.

§ 21. КЫРӱЛӱН-ГІЖАНА-КЫВВЕЗ.

Прімеррез.

Ме-јыліс бајӱтӱны, ме-јыліс сорнӱтӱны: сы-моз-кӱ-пӱ ов-нытӱ, бӱ-пыр колӱ мунны-пӱ. Пызан-сајын пукалӱны бур-отӱр рама-вежӱра. Сур-поніс, віна-поніс сунасӱ отӱр пір-дорын. Јув-керіс тујис-поніс да кутчӱс бӱра кӱш-бердӱ. Гінва-сорӱн невестаӱс веңеч-увтӱ сувтӱтӱсӱ.

-Јыліс, -моз, -пыр, -сајын, поніс, -дорын, -керіс, -бердӱ, -сорӱн, -увтӱ, —кыз ета-кыввес гіжӱмас оңдас-кыввескӱт?

Кыввес: -пыр, -тыр, -сај, -дор, -увт, -ві, -пыщ, -сӱрӱ, -сӱртӱ, -вылӱ, -кежӱ, -куза, -сорӱн, -јылыс, -поніс, -тујӱ, -бердӱ,—мӱдӱк-кыввескӱт гіжӱсӱны ж е н ы т - к ы р ӱ в - п ы р.

Велӱтӱ ета-женыт-кырӱв-пыр-гіжана-кыввесӱ наізус. А мед буржык, кокнӱтжык вӱлі велӱтны, думажтӱ ны-вылӱ сорнӱкузас.

Паскӱтӱ ассӱныт кнӱга да адрӱ сетіс етатщӱм-кыввесӱ.

Кӱјін, вӱв да баран.

Кӱјін вугралӱ мунӱ туј-куза. Кынӱмыс сымӱн вір петӱ сӱмалӱ. Казалас—вӱв јіргӱ вің-вылын. Локтас вӱв-дінӱ да шӱӱ:

— „Ерррр... ме-ед тенӱ соја!“

— „Ен, ен сој, кӱјінінӱј. Ме тенӱ велӱта гӱнајтны!“

— „Но, велӱт інӱ“.

Вөв бөжсө лебтас да көјінөс щөктас бөж-бердас кут-
чисны. Көјін кутчисас. Вөв сетчө мумда-вын кыз тречкас
зурзас,— көјінлөн пиньнес киссасө. Вөв лыжас гөнйтас,
сымда көјін сижө і сојас.

Мөдпыреа көјін вадөр-дорын пантасас баранкөт.

— „Ерррр... ме-ед тенө соја!“ шуө көјін.

— „Чөв ужо, ен-на: зубыт меным лоас. Вај лущце
сувт да өмтө паскөт: ме котөрта, котөрта да ачым өмат
пыра“.

— „Но-інө, вај пыр!“

Көјін сувтас, өм паскөтас. Баран котөртас, котөртас
да суррезнас көјінөс кыз зангас. Көјін ваө токо метал-
ыкасас. Вот сымда көјінлөн олөмыс і вөлі.

Гижө ета-вистсө да адзало сетіе женыт-кырөв-пыр-
-тіжсана-кыввесө.

§ 22. КЫВЈЫВ „ҢІК“.

Прімеррез.

Вөснґітк-шатыт зубыта-жө, зон, бердө лакасө. **Лажмытк**-
керкуат абу-жө-нґі олөм. **Шонытк**-позытлө быдөн-тај рад.
Із-торыт-ед не небыт-наң, мыжган да **чорытк** (а) бердө
доктө.

Вөснґітк

Лажмытк

Шонытк

Небытк

Чорытк (а)

Абу-ја ета-кыввезлөн кывјылыс өткод? Чапкывны-кө
бокө ета-кывјывсө, мыј колө кывсис? Оз-ја колөм-кывторас
поғ содтыны кыщөмкө өтік-шы да петкөтны быдса-кыв?
Кыщөм-нө-шы поғ содтыны? Быдөн кывторө-ја ета-шы-
ыс лөсало? А бокө-чапкөм-кывјылыслөн кыщөм-нө мед-
-озза-шыыс? Сетчін кывторас т содтім, естөн кывјылас
җ сулалө. Сіз-кө, оз-ја поғ шуны: т-кывјыв **ік**-озын пөрө
җ-ө (поснґі(т)+җ+ік, сөкы(т)+җ+ік).

Сің-кө:

Емөс сетщөм-кыввез, көднылөн көнечас сулалө шы „т“. Сетщөм-кыввезө содтыны-кө кывјыв „ік“, сек мед-бөрја-шыыс кылыслөн—„т“-ыс, пөрө „т“-ө (зеркы(т)+т+ік, саж-кы(т)+т+ік, зубы(т)+т+ік).

Содталө ета-кыввез-көнечө кывјыв ік, мыј аркмас.

Крепыт, еөкыт, вољкыт, курыт, көзыт, қірыт, шоныт, лапыт, еөкыт, лажмыт.

думајтө асныт етатщөм-кыввесө да вежлалө ік-кывјыв содталөмөн.

Паскөтө кыганытө да кошшө етатщөм-кыввесө, а сы-бөрын нїө вежлалө, кың колө.

§ 23. КЫВЈЫВВЕЗ „ІҢӨЈ“, „ОК“ DA „ЖУГ“.

Прімеррез.

Көчінөј те, көчінөј, перыт-кока эвірінөј! Кыщөм-морток, сетщөм і ужок. Кыщөм ачыс понжуг, сің і мїжанөс чайтө! Мамінөј те менам, матушкаінөј! Менам вөлі пурток, да кыт-чөкө өпіс. Кытіс-нө ета мөсжугтө адқөмат? Вөлінөјнам ог-жө-һі ме һекыщөм ужын пов. Сартасок те менам, сарта-сокінөј! Гөр-жугнат он-жө-һі-ед гөр!

Көчінөј
Эвірінөј
Морток
Ужок
Понжуг
Мөсжуг

Кыщөмөс кывјыввесө ета быдөс кыввезлөн? Чапкыламө-кө нїө бөкө, мыј кывеіс колө?

Кың ета-кывјыввес кыввескөт гїжөмас?

Сің-кө:

Кывјыввез „іңөј“, „ок“ да „жуг“ кыввезкөт јанын
њекөр оз гіжөө, гіжөөны өтлаын.

Мукөд-кадас нја вермөны кылын сулавны ортчөн кыка,
шуам көѳ: „ок“ да „іңөј“ (пуртокіңөј), „ок“ да „жуг“
(мөсокжуг), „іңөј“ да „жуг“ (өшынжугіңөј). Сек сің-
жө гіжөөны кывкөт өтлаын.

Ета-кыввезө содталө, кыз кужат, выліс-кывјыввесө
„іңөј“, „жуг“ да „ок“.

Ва, туј, еу, пас, пызан, сој, беқөр, ба-
гор, мыгөр, чарла.

думајтө өні асныт етатцөм-кыввесө да содталө сетчө
ета-кывјыввесө.

§ 24. ДИКТАНТ-ВЫЛӦ МАТЕРИАЛ.

Köda шаңжык (буржык).

Трөшка-дадлөн кык-пі (зон). Köda буржык, köda умӧл-жык, Трөшка-дад оз төд.

Ӧтпыр оз асывсӧ сіја шуӧ ыжытжык-піыслӧ:

— „Мун, зонӧ, му-вылат да ужыш!“

— „Му-вылӧ!“ горӧтіс піыс: „Менам дыш петӧ!“ Ачыс кӧмасіс-пастасіс да му-вылас-жӧ кәјіс.

Трөшка-дад үчӧт-зонныс-дынӧ локтіс:

— „Мун“, шуӧ: „му-вылат ужыш!“

— „Муна, муна“, шуӧ: „аја! Менам ај-мамӧс кывзы-тӧмыт абу“. Ачыс сарајӧ кәјіс да дунтыр коргіс үзіс ту-рун-вылын.

Ета-бӧрын Трөшка-дад јурсӧ гыжјалікӧн унаіс шу-лывліс:

— „Ӧтікыс-пӧ, детіна, ез кӧсјы муны уж-вылат, да муніс; а мӧдыс кӧсјіс, да ез мун. Köda-жӧ-пӧ ны-коласіс шаңжыкыс?“

Порелӧн воныс.

I.

Васуыт-ед зев урӧс-детіна вӧлі. Кнѣгаес пыр сылӧн жожынӧс. Кӧмкӧтыс—пызан-вылын. Сојны пондас-да, пы-зан-вывсӧ да морӧссӧ быдӧс кіекалас. Ачыс сојансӧ ната-кїезнас сіз і ӧмас еүјӧ.

— „Мун-жӧ“, шуӧ сылӧ мамыс: „вонит-дынӧ петав. Ме-кӧт сы-коста оланінтӧ обікодітышта“.

Васу чүјміс: „Менам“, шүө: „воныс абу-da?“

— „Ем“, шүө мамыс: „Те-кө сїјө он төд, тенө сїја төдө. Мун-мун, петышлы ҥедырік-кежө да сорнытыш“.

Васу петіс ышынувтө.

II.

Візөтас-кө, сетчін гөрд-бөжа-ур.

— „Но“, шүө Васу: „те-інө меным вон лоан?“

Ур гоҥ-гоҥ візөтис Васу-вылө:

— „Нырөмыт“, шүө: „лакөс. Кыс теныт ешшө етатщөм-волькыт-вонсө, поре-рөдлө?“ — Ачыс чуп-чуп чыліс пу-жылө.

III.

Кыекө локтис каҥ. Васу сы-дінө.

— „Поді-інө те менам воныс-da?“

Каҥ лут-лет керіс бөжнас:

— „Өтта“, шүө: „вонөс адзөма. Ме каща-ракаескөт, те-моз, ог јукас-da“. — Ачыс муніс кытчөкө лажјалөмөн.

IV.

Кыекө Васу-дынө локтис поре.

— „Олан-вылан, муса-вонө!“ шүіс-рукөстис Васулө поре. Васу чуп-вип керіс да нырөс вонлаҥ лебтис:

— „Мун“, шүө: „оҥсім, ме-ед абу-жө порелөн вон“.

— „Абу, ныр і өм өткод-da, қік быҕте өті-балаө кіс-төма. Лок мунам, тупласыштам ҥатын...“

— „Мыј сетчө лоіс?! Ог-жө понды ме ҥатын тупласны!“

— „Ен-ҥы-бы те ҥем шу. Јөрнөс-вешјаныт-ед вісталө, адқан вон өні токо ҥатіс петөмат! Лок мунам, сетчін мі-јанөс чөскыт-помојөн вердасө!“

V.

Сетчө мамыс петіс:

— „Оланінтө“, шүө: „обікодіті. Колөкө пыр, алі воныт-көт мунан?“

— „Кыщөм-вонкөт? пореыскөт? Сетщөм-ҥат-позкөт ме ог мун“.

— „Сіз-кө, ез-інө сөлөмвылат во? Пыр-інө, да озлаҥ етаз ен ов“.

Кызі олө пионер.

Пионерлөн емөс аслас законнез. Пионерлөн ем і аслас олан, то кыщом:

1. Пионер асывсө сажмөм-бөрын олпас-вылын оз туп-лас, чожа четчө.

2. Пионеррез олсасөны асныс, а озө надейтчө мөдиклө-жөзлө.

3. Пионеррез миссөны зев жона, озө вунөтө пельнысө, голанысө миссөтны, пиньезнысө весөтны, пиньес-ед мед-бур-отсалисез кынөмнымлө.

4. Пионеррез некытчө озө еормывлө.

5. Пионеррез пукалөны да сулалөны вескыта, оз гор-былтчө.

6. Пионеррез оз стыдитчө отсасны ужалис-жөзкөт.

7. Пионеррез оз куритө. Куритчөс-пионер абу-ны пионер.

8. Пионер корманын киез оз виэ.

9. Пионеррез оз өбидитө мортлө-полза-важис: кая, пода, чвирөс.

10. Пионер некөр оз вунөт асөис законнез, олансө асөис.

Отсалисө-тај.

Өстап-дынө чукөртчөмас мужыккөз да горнитөны, Өстап-лисө ојнас чомсө петкөтөмас-да.

— „Вот-ед-пө, кутас-жө кыщөмкө притча: водикам-пө вөлі ешипө бур-олисө, четчи-да—көт корны мун“.

— „Ез-ков“, шуө өтик: „ема-торнат (богатисвонат) ошпашны: ез-кө кывсы бура-олөмыт, нем-бы ез ло“.

— „Некөр оз ков ылө чомтө лебтыны, сја мед пыр вөлі еиночын“, шуө мөдик.

Кујимөт шуө: „Сја-пө поді і нем-да, колө-пө виэны лөг-понөс, мед матө бокөвејөс ез еибөт“.

Уна сакөј-сөвет еетисө Өстаплө, да токо некін немөн ез отсав.

Göpd-салдат-жыліе.

Göpd-армиясаң бертө гортас göpd-салдат. дыр-ны локтө. Сеңга бырис глад. Сојны сіз-жө нем. Візөтө: туј-шөрын подков.

— „Но, пригөдітчас“, шуө. Бостас, корманас сујыштас.

Мунас, мунас, —јуасас деревнаын уңны. Көзәјіныс вөлөма буржуј.

— „Абу-ја тіјан мыјөнкө менө вердыштны, јуктыштны? Мөд-лун-ны өмам крөшкі-һаң ез вөв, кынөм вір петө сі-малө“, шуө салдат көзәјінлө.

— „Абу, бур-мортінөј; һаң һе ырөш абу, быдөс Совет-власт мырәдіс.

— „Но-о-о!. Абу-ја-інө мыјкө көт пуыштны? Поді картоккыт јөрат адзисас?“

— „Картоккыт, бур-мортөј, таво ез аркмы, сіеміс“.

— „Но, мокас! Абу-ја-інө көт пізок һевна? Повалыка вәј пуам да өтлаын сојам“.

— „Пізыт, бур-мортөј, ізтөм“.

— „Но, сізкө вәј-інө потков пондам пуны“.

Көзәін сетчө шәјпәј лоіс. Нөкөр сіја аслас-векын ез адзывлы потков-пуөм. Бі горөзө керісө. Чугунө ва кіс-тісө. Потков пөјмөн зыртисө, міскалісө, чугунө лезісө і пуө-ны. Пуасө, пуасө, салдат пешлыштас васө да шуө:

— „Ок, көбы солыштны, чөскытжык-бы вөлі-ед-да!“
Көзәін сов сылө сетас.

Пуасө, пуасө бөра, салдат пешлыштас:

— „Ок, көбы етчө пізөкөн чочкомтышны!..“

Көзәјін вәјас селһычаөһ піз. Бөра пуөһны. Пуасө, пуасө, салдат бөра шуө:

— „Ок, көбы етчө віок өһі һевна пуктышны!“

Көзәін вәјас ві дуплатыр.

— „Но, сөсса тырмас. Пуөіс!“ шуө салдат: „Вәј паһтө бөс, паһалам!“

Буржуј паң бостас. Ошкө да вызгө-паңалö потков-ва.

Салдат пöтас. Пызансајіе четчас, потков чугуніе кыс-кас, місөотас, корманö бөр сујыштас, чöвтчас, пöртчасас да водас уңны.

Ашынас буржуј петтöнһас сылы-жö ешшö потков-ва-понда спасібö висталас.

Ен ошшас озван.

Локтіс Ваңу школасаң гортас да ошшасö:

— „Ме сöкыт задачајез кужа-һі решајтны“.

— „Ладнö“, шуö ајыс. — „Ноко ме теныт вистала за-дача, решајт сіјö: Кык мам, кык ныв да баба нучаткакöт. Кыныма быдöсыс?“

— „Квата“, шуö Ваңу.

— „Вот і ен тöд: кујіма только. А ноко мöдікö ре-шајт: Керкуын һоль угол, кажней уголын пукалö каң, кажней-каң-вестын кујім-каң. Кыным каң керкуас?“

— „двенадсет“.

— „Не сіз; һола быдöсыс. Ешшо öтiк-задача: Сізім вонлөн öтiк-сојөн. Кыныма челафыс?“

— „Восем“.

Тöдтöм-кыввез.

Горні — речь.

Горнікуѣа — предложение.

Кыв — слово.

Шыпасчукör — алфавит.

Чут — точка.

Ыжыт-шыпас — заглавная буква.

Учöт-шыпас — прописная буква.

Шыпас — буква.

Вісталöм — рассказ.

Шы — звук.

Житана-шы — гласный звук.

Житантöм-шы — согласный звук.

Гора-шыез — громкие звуки.

Гуса-шыез — глухие звуки.

Öтпырöн-шуана-шыез — звуки разовые (произн. одним выдохом).

Нужöтана-шыез — тягучие звуки.

Небыт-шыез — звуки мягкие.

Чорыт-шыез — звуки твердые.

Кывжитöд — слог.

Жона-шуана-житöддез — ударные слоги (ударения на слогах).

Жона-шуана-кыввез горнікуѣаын — ударные слова в предложении.

Кыввуѣ — корень слова.

Кывжыв — окончание слова.

Аскодалöм — сделать себе подобным.

Зебеісан-шыез — неясные звуки.

Кывтор — частица.

Кырöv — черточка.

Женыт-кырöv — короткая черточка.

Куѣ-кырöv — длинная черта.

Ным — название предметов (имена существ.)

Терминнезсö пöштi ставнас бостöма комi-зыранскеjöс.

ЈУРИНДАЛИГ.

Листбок.

1.	Кыввоз	3
1.	Сорғы. Сорғыкуза. Кыв	5
2.	Шыпасчукөр	6
3.	Точка. Ыжыт-шыпас	7
4.	Јуалан, висталан, горөтан-сорғыкузаез	10
5.	Шы да шыпас. Јитана-шыез, јитантөм-шыез	12
6.	Гора-шыез, гуса-шыез	15
7.	Отпырөн-шуана да нужөтан-шыез	16
8.	Небыт-шыез, чорыт-шыез	18
9.	Кывјитөд	19
10.	Јона-шуана-јитөддез	24
11.	Јона-шуана-кыввез сорғыкузаын	25
12.	Кыввуж, кывјыв	28
13.	Аскодалөм	29
14.	Кывшөрсә-зебеісан-шыез	32
15.	Көр колө тіжны „л“ да „в“	33
16.	Јитана да јитантөм-шыез „ез“, „ет“, да „ес“-кыв-торрез-оңын	37
17.	Кыкпөвса-шыөн-тіжана-кыввез	40
18.	„Ы“ да „ө“-тіжан-јыліе	—
19.	„Ј“-јылые кыв-шөрын	42
20.	Кырөлөн-тіжсана-кывторрез	43
21.	Кырөлөн-тіжсана-кыввез	45
22.	Кывјыв „тік“	46
23.	Кывјыввез „іңөј“, „ок“ да „жуг“	47
24.	Діктант-вылө матерјал	50

Пермјак-кыв-вылын Тсентріздатӧн-лезӧм-кыгајез.

	доныс.
Задачык	— „ 70 „
Выдӱсны вевӱтчан задачык, II ч.	— „ 80 „
Віль-туј I ч.	1 р. — „
Віль-туј, II ч.	1 „ 50 „
Мыј мїжан-гӱгӱр, I ч.	— „ 40 „
„ „ „ II ч.	— „ — „
Кыці содтыны вын да здоровје	1 „ — „
Вым-дор-чача	— „ 60 „
Мїжан-му-јывіе	— „ 90 „
Мїжанӱс велӱдіе Ленин	— „ 12 „
Шонді-петікӧн лым-дор-чача коеміс	— „ — „
Мыј колӱ тӱдны огородеч вӱдӱтіевӱ	— „ — „
Рајын	— „ 50 „
Кыгаез вӱтісӱ	— „ 50 „
Бобол	— „ 15 „
Выјеіссез	— „ 15 „
Кујімвежаӱн беднејсаван, унавежаӱн богатсаван — „ 12 „	
Кық годнас босны кык-урожај	— „ 20 „
Клевер і тімопејевка	— „ 30 „
Кін віноват?	— „ — „

НА ПЕРМЯЦКОМ НАРЕЧИИ ЯЗ. КОМИ

ПІЪУ-ОҢЪӦ (А. Зубов). Коми грамматика

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР
МОСКВА, ЦЕНТР, НИКОЛЬСКАЯ, 10